

Duration: 3 hrs

Total marks: 100

Note:

1. Attempt all questions

2. All questions carry equal marks

Q.1 Attempt any one from below

(20 marks)

a. Explain social perception in detail.

OR

b. Explain the auditory perception system.

Q.2 Attempt any one from below

(20 marks)

a. Explain the role of working memory in attention. Explain the Normalization Model of attention.

OR

b. Explain the Inattentive Blindness paradigm of studying attention.

Q.3 Attempt any one from below

(20 marks)

a. Explain the functions of short-term memory.

OR

b. Explain Echoic and Haptic memory in detail.

Q.4 Attempt any one from below

(20 marks)

a. Explain what are false memories and the process of déjà vu.

OR

b. Explain the multiple systems memory model.

Q.5 Attempt any two

(20 marks)

a. Write a note on somatosensation system.

b. Explain the functions of consciousness.

c. Write a note on primacy and recency effect.

d. Explain in detail the relationship between memory and amnesia.

(मराठी रूपांतर)

वेळ : ३ तास

गुण : १००

सूचना:-

- १) सर्व प्रश्न सोडवा.
- २) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १. पुढील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

(२०)

अ) सामाजिक संवेदन ही संकल्पना विस्ताराने स्पष्ट करा.

किंवा

ब) श्राव्य संवेदन यंत्रणा स्पष्ट करा.

प्र. २. पुढील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

(२०)

अ) अवधाना मधील कार्यकारी स्मृतीची भूमिका स्पष्ट करा. अवधानाशी संबंधित सामान्यात्मक प्रारूप स्पष्ट करा.

किंवा

ब) अवधानाच्या अभ्यासाचा अनावधानीत आंधळेपण आराखडा स्पष्ट करा.

प्र. ३. पुढील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

(२०)

अ) अल्पकालीन स्मृतीची कार्ये स्पष्ट करा.

किंवा

ब) प्रतिध्वनी/श्राव्य स्मृती आणि शरीर स्पर्शात्मक स्मृती विस्ताराने स्पष्ट करा.

प्र. ४. पुढील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

(२०)

अ) गैर/चुकीची स्मृती म्हणजे काय हे सविस्तर स्पष्ट करा आणि अनोळखी घटना किंवा अनोळखी ठिकाणे परिचयाच्या वाटण्याची प्रक्रिया अर्थात डेजा वू प्रक्रिया स्पष्ट करा.

किंवा

ब) स्मृतीचे बहुविध प्रणाली प्रारूप स्पष्ट करा.

प्र. ५. पुढील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

क) कायिक संवेदन यंत्रणेवर टीप लिहा.

ख) जाणिवेची/बोधावस्थेची कार्ये स्पष्ट करा.

ग) आदी आणि अंत परिणामावर टीप लिहा.

घ) स्मृती आणि स्मृतीभ्रंश यांच्यातील संबंध विस्ताराने स्पष्ट करा.

Duration: 3 Hours

Marks: 100

Note: 1. Attempt all questions.

2. All questions carry equal marks.
3. Numbers to the right indicate full marks.
4. Use of simple calculator is allowed.
5. Graph paper will be provided.

1.(A) Define psychological testing and assessment. Describe process and the various tools of assessment. 20

OR

(B). What is a Good Test? Describe the various types of norms.

2. (A) Discuss about parallel form, alternate form reliability and split half reliability. 20

OR

(B) What is reliability? Explain the test-retest reliability.

3. (A) Describe the concept of validity and explain construct validity in detail. 20

OR

(B)1. Distinguish between the characteristics of mean and median. 03

2. Calculate mean median and mode for the following distribution. 17

CI	90-99	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	00-09
f	5	6	7	8	12	10	9	8	8	6

N = 79

4. (A). Describe types of scores, the scales of measurement & the steps in preparing the frequency distribution table. 20

OR

(B). Prepare a frequency distribution table for the following data and give a reason why you choose a particular class interval and number of scores.

29, 75, 41, 32, 51, 58, 46, 61, 32, 21, 14, 71, 70, 45, 51, 63, 24, 29, 49, 22, 43, 66, 20, 61, 33, 55, 41, 58, 69, 47, 25, 47, 36, 59, 28, 27, 31, 37, 38, 48, 75, 48, 41, 68, 49, 44, 25, 50.

N = 48.

5. Attempt any two questions. 20

- A) Explain the various types of settings in which psychological assessment is conducted.
- B) Explain sources of error variance in brief.
- C) Discuss about Face validity and Content validity.
- D) 1. Describe the types of graphs.
2. Plot frequency polygon for the above Que 3 (b) ii. distribution.

मराठी भाषांतर

वेळ: ३ तास

गुण: १००

सूचना.

१. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत
३. उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
४. साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.
५. आलेख कागद परीक्षा केंद्राकडून देण्यात येईल.

प्रश्न १. अ) मानसशास्त्रीय चाचण्या आणि मूल्य निर्धारण व्याख्या स्पष्ट करा. मूल्य निर्धारण प्रक्रिया आणि उपयोगात येणाऱ्या विविध साधनांचे स्पष्टीकरण द्या. २०.

किंवा

ब) उत्तम चाचणी म्हणजे काय त्या संदर्भातील विविध नीती मूल्य / मापदंड विशद करा.

प्रश्न २. अ) समांतर भाग, पर्यायी बाब विश्वासार्हता आणि अर्ध खंडित विश्वासार्हता यांची चर्चा करा. २०.

किंवा

ब) विश्वासार्हता म्हणजे काय? चाचणी पुनर चाचणी विश्वासार्हता सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न ३. अ) यथार्थता संकल्पना स्पष्ट करून रचित यथार्थता सविस्तर विशद करा. २०.

किंवा

ब) १. मध्यमान आणि मध्यांक यांच्या गुणवैशिष्ट्यांची तुलना करा. ०३.

२. खालील प्राप्तांक श्रेणीचा मध्यमान मध्यांक आणि बहुलक काढा. १७.

प्राप्तांक (CI)	१०-१९	२०-२९	३०-३९	४०-४९	५०-५९	६०-६९	७०-७९	८०-८९	९०-९९	१००-१०९
वारंवारिता (f)	५	६	७	८	१२	१०	९	८	८	६

एकूण= ७९.

प्रश्न ४. अ) प्राप्तांकाचे प्रकार, मापनश्रेणी आणि वारंवारिता विभाजन तक्ता तयार करण्याच्या अवस्था सविस्तर विशद करा. २०.

किंवा

ब) खालील सुट्या प्राप्तांकांपासून वारंवारिता विभाजन तक्ता तयार करा आणि तेवढेच वर्गांतर, वर्गांतर लांबी का घेतली याचे स्पष्टीकरण द्या.

29, 75, 41, 32, 51, 58, 46, 61, 32, 21, 14, 71, 70, 45, 51, 63, 24, 29, 49, 22, 43, 66, 20, 61,

33, 55, 41, 58, 69, 47, 25, 47, 36, 59, 28, 27, 31, 37, 38, 48, 75, 48, 41, 68, 49, 44, 25, 50.

N = 48.

प्रश्न ५. खालील प्रश्नांपैकी कोणतेही दोन प्रश्न लिहा. २०.

अ) मानसशास्त्रीय मूल्यनिर्धारणांमध्ये उपयोगात येणाऱ्या विविध सेटिंग्स किंवा पद्धती विशद करा.

ब) प्रमाद प्रसरणाच्या स्रोतांचे थोडक्यात वर्णन करा.

क). दर्शनी यथार्थता आणि आशय यथार्थता यांची चर्चा करा.

ड) १. आलेखाचे प्रकार विशद करा.

२. प्रश्न ३. ब२ च्या वितरणाचा वारंवारता बहुभुज आलेख काढा.

Duration: 3 Hours

Marks: 100

- Note: 1. Attempt all questions.
 2. All questions carry equal marks.
 3. Numbers to the right indicate full marks.
 4. Use of simple calculator is allowed.
 5. Graph paper will be provided.

- Q1. Attempt any one of the following: 20 marks
 A. Define psychological testing. Explain various tools of psychological assessments.
 B. What are norms? Explain percentile, age norms and grade norms in detail.

- Q2. Attempt any one of the following: 20 marks
 A. What is reliability? Write a note on split-half reliability estimate.
 B. Evaluate Cronbach's alpha and Kuder Richardson formulas as estimates of inter-item consistency.

- Q3. Attempt any one of the following: 20 marks
 A. What is validity? Elaborate content validity.
 B. i) State the properties and limitations of mean as measure of central tendency. – 3 marks
 ii) Calculate the mean, median and mode of the following distribution of scores:

CI	65-69	60-64	55-59	50-54	45-49	40-44	35-39	30-34
f	3	3	7	9	8	8	5	2

N=45

- Q4. Attempt any one of the following: 20 marks
 A. Compare the properties, uses and limitations of cumulative frequency curve and ogive.
 B. Prepare a frequency distribution table of the following scores, justify why you choose particular scores and class interval.
 99, 108, 66, 82, 111, 80, 98, 116, 68, 85, 69, 78, 58, 76, 93, 68, 73, 77, 81, 89, 48,
 109, 37, 91, 50, 100, 63, 40, 92, 59, 92, 103, 80, 61, 75, 38, 73, 79, 60, 112, 39, 70,
 54, 90, 102, 72, 102, 53, 95, 98. N=50

- Q5. Attempt any two of the following: 20 marks
 A. Elaborate various types of sampling.
 B. Discuss test-retest estimate of reliability in detail.
 C. What is criterion? Discuss the characteristics of criterion.
 D. 1. State any 2 differences in histogram and frequency polygon.
 2. Plot a frequency polygon for the above **Q3B ii.** distribution of scores.

मराठी भाषांतर

कालावधी ३ तास.

१०० गुण

सूचना.

- अ. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 ब. प्रत्येक प्रश्नाला अंतर्गत पर्याय आहेत.
 क. उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवतात.
 ड. साधे गणक यंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.
 इ. आलेख कागद परीक्षा केंद्राकडून पुरविण्यात येईल.

प्रश्न १. खालील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०

- अ. मानसशास्त्रीय चाचणी व्याख्या द्या. मानसशास्त्रीय मुल्य निर्धारण प्रक्रियेतील साधने विशद करा.
 ब. मापदंड/नीतिमूल्ये म्हणजे काय? शत तमक नीतिमूल्ये, वय नुसार निती मुल्य आणि श्रेणी निती मुल्याचे सविस्तर वर्णन करा.

प्रश्न २. खालील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०

- अ. विश्वासार्हता म्हणजे काय? अर्धाखंडीत विश्वासार्हता सविस्तरपणे स्पष्ट करा.
 ब. घटक अंतर्गत विश्वासार्हता मधील क्रोन बॅच अल्फा आणि कुडर रिचर्डसन सुत्र याची चिकित्सा करा.

प्रश्न ३. खालील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०

अ. वैधता/ यथार्थता म्हणजे काय? आशय यथार्थता स्पष्ट करा.

ब. i. केंद्रिय प्रवृत्तीतील मध्यमान वैशिष्ट्य आणि मर्यादा सांगा.

३

ii खालील वितरणाचा मध्यमान, मध्यांक आणि बहुलक काढा.

१७

CI	६५-६९	६०-६४	५५-५९	५०-५४	४५-४९	४०-४४	३५-३९	३०-३४
f	३	३	७	९	८	८	५	२

N= ४५

प्रश्न ४. खालील पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०.

अ. वारंवारता बहुभुज वक्र आणि ओगिव्ह यांची गुणवैशिष्ट्ये, मर्यादा, उपयोग यांची तुलनात्मक चर्चा करा.

ब. खालील सुट्या प्राप्तांक पासून वारंवारता वितरण सारणी तयार करा आणि तेवढेच वर्गांतर आणि वर्गांतर लांबी का घेतली स्पष्ट करा.

९९, १०८, ६६, ८२, १११, ८०, ९८, ११६, ६८, ८५, ६९, ७८, ५८, ७६, ९३, ६८, ७३, ७७, ८१, ८९, ४८,
१०९, ३७, ९१, ५०, १००, ६३, ४०, ९२, ५९, ९२, १०३, ८०, ६१, ७५, ३८, ७३, ७९, ६०, ११२, ३९, ७०,
५४, ९०, १०२, ७२, १०२, ५३, ९५, ९८.

N=५०

प्रश्न ५. खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०.

अ. विविध प्रकारच्या नमूना/ सॅपलिंग पद्धती विशद करा.

ब. चाचणी पूर्ण चाचणी विश्वासार्हता सविस्तर चर्चा करा.

क. निकष म्हणजे काय? निकषच्या गुणवैशिष्ट्यची चर्चा करा.

ड. i. जोड स्तंभ आलेख आणि वक्र आलेखाची कोणतेही दोन/फरक भेद सांगा.

ii. प्रश्न ३ ब. ii. च्या वितरणाच्या व्दारे पॉलीगोन / वारंवारता बहुभुज आलेख काढा.

Duration: 2 1/2 hrs

Max Marks: 80

N.B i) Attempt all questions

ii) All questions carry equal marks

Q1 A What is job analysis? Describe various purposes of job analysis. **20**

OR

B Describe Job Component Inventory, Functional Job Analysis and Occupational Information Network methods . **20**

Q2 A What are performance criteria? Discuss the characteristics of criteria. **20**

OR

B Discuss in detail Graphic Rating Forms, Behaviour-Focused Rating Forms, development of Behaviour-Focused Rating Forms and Cognitive processes underlying ratings. **20**

Q3 A Explain the characteristics of test .Discuss Ability tests. **20**

OR

B How are applicants recruited? How are they got to accept and keep the Jobs offered? **20**

Q4 A What is 'Training Design'? Describe the design factors that affect Transfer of Training. **20**

OR

B Describe different methods for Training **20**

वेळ : २ ¼ तास

गुण : ८०

सूचना १) सर्व प्रश्न सोडवा .

२) सर्व प्रश्न समान गुणांचे आहेत

प्र. १ अ नोकरीचे विश्लेषण म्हणजे काय? नोकरीच्या विश्लेषणाच्या विविध उद्देशांचे वर्णन करा. २०

किंवा

ब कार्य घटक यादी, कार्यात्मक कार्य विश्लेषण आणि व्यावसायिक माहिती नेटवर्क पद्धतींचे वर्णन करा. २०

प्र. २ अ कामगिरीचे निकष काय आहेत? निकषांच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा. २०

किंवा

ब आलेखित मुल्यांकन अर्ज (ग्राफिक रेटिंग फॉर्म) , वर्तन-केंद्रित मुल्यांकन अर्ज, वर्तणूक-केंद्रित मुल्यांकन अर्जाचा विकास व मुल्यांकन करण्यामागील संजानात्मक प्रक्रिया स्पष्ट करा. २०

प्र. ३ अ चाचण्यांची वैशिष्टे स्पष्ट करा . क्षमता चाचण्यांवर चर्चा करा. २०

किंवा

ब अर्जदारांची भरती कशी केली जाते? त्यांना देऊ केलेल्या नोक-या त्यांच्याकडून कशा स्वीकाराविल्या आणि ठेवविल्या जातात ? २०

प्र. ४ अ 'प्रशिक्षण आराखडा' म्हणजे काय? प्रशिक्षण आराखडा घटकांचे वर्णन करा जे प्रशिक्षण हस्तांतरणावर परिणाम करतात. २०

किंवा

ब प्रशिक्षणाच्या विविध पद्धतींचे वर्णन करा २०

Duration: 2 1/2 hrs

Max Marks: 80

N.B i) Attempt all questions

ii) All questions carry equal marks

Q1 A What is job analysis? How is job analysis information collected? 20

OR

B Discuss various methods of Job Analysis. 20

Q2 A What are the performance criteria? Discuss the characteristics of criteria. 20

OR

B What are different types of errors while rating job performance? Discuss the methods to control them. 20

Q3 A How are applicants recruited? How are they got to accept and keep the Jobs offered? 20

OR

B Discuss Biographical information, interview, work samples and assessment centers as assessment methods for selection and placement. 20

Q4 A How to evaluate a training program? 20

OR

B Describe different methods for training. 20

वेळ : २ ¼ तास

गुण : ८०

सूचना १) सर्व प्रश्न सोडवा.

२) सर्व प्रश्न समान गुणांचे आहेत

प्र. १ अ नोकरीचे विश्लेषण म्हणजे काय? नोकरी विश्लेषण माहिती कशी गोळा केली जाते? २०

किंवा

ब कार्य मूल्यांकनाच्या विविध पद्धतींवर चर्चा करा . २०

प्र. २ अ कामगिरी निकष काय आहे? निकषांच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा. २०

किंवा

ब नोकरीच्या कामगिरीचे मूल्यांकन करताना विविध प्रकारच्या त्रुटी कोणत्या आहेत? त्या नियंत्रित करण्याच्या पद्धतींवर चर्चा करा. २०

प्र. ३ अ अर्जदारांची भरती कशी केली जाते? त्यांना देऊ केलेल्या नोक-या त्यांच्याकडून कशा स्वीकाराविल्या आणि ठेवविल्या जातात ? २०

किंवा

ब निवड आणि नियुक्तीसाठी मूल्यमापन पद्धती म्हणून चरित्रात्मक माहिती, मुलाखत, कामाचे नमुने आणि मूल्यांकन केंद्रांवर चर्चा करा. २०

प्र. ४ अ प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे मूल्यांकन कसे करावे? २०

किंवा

ब प्रशिक्षणाच्या विविध पद्धतींचे वर्णन करा. २०

Time – 3 Hrs

Total Marks -100

Note: Attempt all questions.

All questions carry equal marks.

- Q.1. a. Discuss in detail the Contemporary viewpoints of Abnormal Psychology. 20
- OR
- b. What do we mean by Abnormality? Explain the various indicators of abnormality. 20
- Q.2. a. Explain in brief the Biological Perspective of Abnormal Psychology. 20
- OR
- b. How does the Psychodynamic Perspective explain abnormal behavior? 20
- Q.3. a. Write a detailed note on Obsessive Compulsive disorder. 20
- OR
- b. Discuss the clinical features, causes and treatment of Panic disorder and Agoraphobia. 20
- Q.4. a. Describe in detail Dissociative Identity Disorder along with the diagnostic criteria, causes, controversies and treatment related to it. 20
- OR
- b. Write a detailed note on Conversion Disorder. 20
- Q.5. **Write short notes (any two)** 20
- a. Write a note on the Neurological Assessment.
- b. Problems in parenting Styles as social factors contributing to abnormal behavior.
- c. Write a note on Fear and Anxiety Response patterns.
- d. Explain Depersonalization and Derealization.

वेळ - 3 तास

एकूण गुण -100

सूचना: सर्व प्रश्न सोडविणे अपरिहार्य आहे.
सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- प्र.१. अ. अपसामान्य मानसशास्त्राच्या समकालीन दृष्टिकोनांची तपशीलवार चर्चा करा. २०
किंवा
ब. अपसामान्यता म्हणजे काय? अपसामान्यतेचे विविध संकेतक स्पष्ट करा. २०
- प्र.२. अ. अपसामान्य मानसशास्त्राचा जैविक दृष्टीकोन थोडक्यात स्पष्ट करा. २०
किंवा
ब. मनोगतिक दृष्टीकोन अपसामान्य वर्तन कसे स्पष्ट करतो? २०
- प्र.३. अ. कल्पना क्रिया अनिवार्यता विकृतीवर तपशीलवार टीप लिहा. २०
किंवा
ब. अनावृत्त स्थल भयगंडासह आतंक विकृतीची चिकित्सालयीन वैशिष्ट्ये, कारणे आणि उपचार यावर चर्चा करा. २०
- प्र.४. अ. संबंधित विवादांसह वियोजनात्मक ओळख विकृतीचे तपशीलवार वर्णन करा डिस्सोसिएटिव्ह आयडेंटिटी डिस्ऑर्डरचे निदान निकष, कारणे, विवाद आणि त्याच्याशी संबंधित उपचारांसह तपशीलवार वर्णन करा. २०
किंवा
ब. रूपांतरण विकृतीवर तपशीलवार नोंद लिहा. २०
- प्र.५. खालील प्रश्नांपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
अ. चेता वैज्ञानिक मूल्यांकनावर टीप लिहा.
ब. असामान्य वर्तनास कारणीभूत असलेले सामाजिक घटक म्हणून पालकांच्या संगोपन शैलीची समस्या.
क. भीती आणि चिंता प्रतिसाद नमुन्यांवर एक टीप लिहा.
ड. व्यक्तित्व अप्रतिती आणि अप्राप्ती वर एक टीप लिहा.

Time – 3 Hrs

Total Marks -100

Note: Attempt all questions.

All questions carry equal marks.

- Q.1. a. Explain Historical views of Abnormal behaviour. 20
OR
b. There are some clear Indicators of Abnormality. Discuss. 20
- Q.2. a. Discuss in detail the Risk Factors and Causes of Abnormal behavior. 20
OR
b. Explain in brief the Behavioural and Cognitive Behavioural Perspectives of abnormal behaviour. 20
- Q.3. a. Explain Specific Phobias with reference to features, prevalence, causes and treatment. 20
OR
b. Write a detailed note on Panic disorder and Agoraphobia. 20
- Q.4. a. Explain in detail diagnostic criteria, causes, controversies, and treatment of Dissociative Identity Disorder. 20
OR
b. Write a detailed note on Conversion Disorder. 20
- Q.5. Write short notes (any two) 20
a. Explain psychological tests as form of Psychosocial Assessment.
b. How do Imbalances of Neurotransmitters and Hormones affect abnormal behavior?
c. Explain Hoarding Disorder and Trichotillomania.
d. Write a note on Malingering and Factitious Disorder.

वेळ - 3 तास

एकूण गुण -100

सूचना: सर्व प्रश्न सोडविणे अपरिहार्य आहे.
सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- प्र.१. अ. अपसामान्य वर्तनाची ऐतिहासिक मते स्पष्ट करा. २०
किंवा
ब. अपसामान्यतेचे काही स्पष्ट संकेतक आहेत. चर्चा करा. २०
- प्र.२. अ. जोखीम घटक आणि अपसामान्य वर्तनाची कारणे यांची तपशीलवार चर्चा करा. २०
किंवा
ब. अपसामान्य वर्तनाचे वर्तणूक आणि बोधात्मक वर्तणूक दृष्टीकोन थोडक्यात स्पष्ट करा. २०
- प्र.३. अ. वैशिष्ट्ये, प्रसार, कारणे आणि उपचारांच्या संदर्भात विशिष्ट भयगंड स्पष्ट करा.. २०
किंवा
ब. अनावृत्त स्थल भयगंडासह आतंक विकृतीवर तपशीलवार टीप लिहा. २०
- प्र.४. अ. विदलनीय ओळख विकृतीचे निदान निकष, कारणे, विवाद आणि उपचार यांचे तपशीलवार वर्णन करा. २०
किंवा
ब. रूपांतरण विकृतीवर तपशीलवार नोंद लिहा. २०
- प्र.५ खालील प्रश्नांपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
अ. मनोसामाजिक मूल्यांकनाचा प्रकार म्हणून मानसशास्त्रीय चाचण्या समजावून सांगा.
ब. न्यूरोट्रांसमीटर आणि संप्रेरकांच्या असंतुलनाचा असामान्य वर्तनावर कसा परिणाम होतो?
क. साठवणूक विकृती आणि केस तोडण विकृती स्पष्ट करा..
ड. आजारी असण्याचे ढोंग करण्याचा तसेच बनावटी विकार विकृती स्पष्ट करा.

Duration: 2.30 hrs

Total marks: 80

Note: 1. Attempt all questions

2. All questions carry equal marks

Q1.

A) Explain the role of formal and informal helpers. What are the basics in helping relationships?

OR

B) Explain the role of beliefs, values, norms, and moral principles in the helping process.

Q2.

A) Explain Person centered approach to counselling

OR

B) Explain in detail the basic concepts and therapeutic approach of Psychoanalytical counselling

Q3.

A) Explain in detail narrative counselling and crisis and trauma counselling approaches.

OR

B) Give a brief history of group work. What are the common misperceptions and realities of group therapy

Q4.

A) Give the treatment model for alcohol abuse and addiction

OR

B) What are the different types of interpersonal abuses that may require help and counselling?

वेळ : २.३० तास

गुण : ८०

- प्र.१ अ) औपचारिक आणि अनौपचारिक मदतनीसांची भूमिका स्पष्ट करा. मदत करण्यात मूलभूत गोष्टी काय आहेत? २०
- किंवा
- ब) मदत प्रक्रियेतील विश्वास, मूल्ये, मानदंड आणि नैतिक तत्त्वांची भूमिका स्पष्ट करा. २०
- प्र.२ अ) व्यक्ती-केंद्रीत समुपदेशन दृष्टिकोन स्पष्ट करा. २०
- किंवा
- ब) मनोविश्लेषण समुपदेशनाच्या मूलभूत संकल्पना आणि उपचारात्मक दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
- प्र.३ अ) नेरयाटीव समुपदेशन आणि आतंक- प्रसंग व आघात समुपदेशन दृष्टिकोन स्पष्ट करा. २०
- किंवा
- ब) समूहाचा संक्षिप्त इतिहास द्या. समूहातील सामान्य गैरसमज आणि वास्तव काय आहेत.
- प्र.४ अ) अल्कोहोल गैरवर्तन आणि व्यसनासाठी उपचार मॉडेल द्या २०
- किंवा
- ब) विविध प्रकारचे परस्पर गैरवर्तन कोणते आहेत ज्यांना समुपदेशन मदतीची आवश्यकता असू शकते.

Time: 3 Hours

Marks: 100

Note: 1) Attempt **any Five** questions.

2) Each question carries **20 marks**.

1. Discuss the contribution of August Comte to development of Sociology as a science. (20)
2. Give a detailed understanding on Durkheim's Theory of Social Solidarity. (20)
3. Elaborate Max Weber's Theory of Religion. (20)
4. Explain Merton's contribution to Functionalism. (20)
5. Discuss Parsons' Theory on Social Action. (20)
6. Analyse Marx's theory of Dialectical Materialism. (20)
7. Provide an understanding on conflict theory of Dahrendorf. (20)
8. Discuss in detail Harold Garfinkel's Ethnomethodology. (20)
9. Explain Erving Goffman's contribution to Dramaturgical approach. (20)
10. Write short notes on (any Two) (20)
 - a) Spencer's Organismic Model
 - b) Durkheim's Types of Suicide
 - c) Marx's Alienation
 - d) Ritzer's McDonalidization

वेळ: ३ तास

मराठी भाषांतर

गुण: 100

सूचना: १) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२) प्रत्येक प्रश्नाला २० गुण असतात.

१. ऑगस्ट कॉमटेने विज्ञान म्हणून समाजशास्त्राच्या विकासासाठी केलेल्या योगदानाची चर्चा करा. (२०)
२. डुखीईमच्या सामाजिक एकता सिद्धांतावर तपशीलवार माहिती द्या. (२०)
३. मॅक्स वेबरचा धर्म सिद्धांत विस्तृत करा. (२०)
४. मर्टनचे प्रकार्यवादा मधील योगदान स्पष्ट करा. (२०)
५. पार्सनसच्या सामाजिक क्रिया सिद्धांतावर चर्चा करा. (२०)
६. मार्क्सच्या द्वंद्वत्मक भौतिकवाद सिद्धांताचे विश्लेषण करा. (२०)
७. डॅरेनडॉर्फच्या संघर्ष सिद्धांताची ओळख करून द्या. (२०)
८. हॅरोल्ड गारफिंकलच्या एथनोमेटोडॉलॉजीची तपशीलवार चर्चा करा. (२०)
९. एरविंग गॉफमनचे नाटयशास्त्रीय दृष्टिकोनातील योगदान स्पष्ट करा. (२०)
१०. थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) (२०)

अ) स्पेन्सरचे जैविक प्रारूप

ब) डुखीईमचे आत्महत्येचे प्रकार

क) मार्क्सचे अलगीकरण

ड) रिट्झरचा मॅकडोनालिडायझेशन

----- xxxxxxxx -----

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

N.B.: 1) Attempt any Five questions

2) All Questions Carry Equal Marks

- 1) Discuss the historical and social factors that led to the emergence of sociological theory. (20)
- 2) Examine Max Weber's theory of Protestant Ethic and Spirit of Capitalism. (20)
- 3) Evaluate Durkeim's theory of Suicide. (20)
- 4) Examine Talcott Parson's Voluntaristic theory of Social Action. (20)
- 5) Evaluate Merton's contribution to Functionalism with reference to Functional Alternatives. (20)
- 6) Critically evaluate Karl Marx 's theory of Class Conflict. (20)
- 7) Explain Ralph Dahrendorf's Conflict theory in the context of Power and Authority. (20)
- 8) Explain Erving Goffman's Dramaturgical approach. (20)
- 9) Evaluate Garfinkel's contribution to Ethnomethodological studies. (20)
- 10) Write Short Notes: (Any Two) (20)
 - a) Auguste Comte's Law of three stages
 - b) Weber's types of Authority
 - c) Karl Marx's Dialectical Materialism
 - d) Ritzer's McDonaldization

वेळ: ३ तास

मराठी भाषांतर

एकूण गुण: १००

सूचना: १) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- १) समाजशास्त्रीय सिद्धांताच्या उदयास कारणीभूत असलेल्या ऐतिहासिक आणि सामाजिक घटकांची चर्चा करा. (२०)
- २) मॅक्स वेबरच्या प्रोटेस्टंट नैतिकता आणि भांडवलशाहीचा विचार सिद्धांताचे परीक्षण करा. (२०)
- ३) दुर्खीईमच्या आत्महत्येच्या सिद्धांताचे मूल्यांकन करा. (२०)
- ४) टॅल्कोट पार्सनच्या सामाजिक क्रियाच्या स्वैच्छिक सिद्धांताचे परीक्षण करा. (२०)
- ५) मर्टनच्या प्रकार्यात्मक पर्यायांच्या संदर्भात प्रकार्यात्मकवादामधील योगदानाचे मूल्यांकन करा. (२०)
- ६) कार्ल मार्क्सच्या वर्ग संघर्षाच्या सिद्धांताचे टिकात्मक मूल्यांकन करा. (२०)
- ७) राल्फ डार्लेनडॉर्फचा सत्ता आणि अधिकाराच्या संदर्भात संघर्ष सिद्धांत स्पष्ट करा. (२०)
- ८) एन्हीग गॉफमनच्या नाटयशास्त्रीय दृष्टिकोनाचे स्पष्टीकरण द्या. (२०)
- ९) गार्फिनकेलच्या एथनोमथोडॉलॉजिकल अभ्यासामधील योगदानाचे मूल्यांकन करा. (२०)
- १०) थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन): (२०)
 - अ) ऑगस्ट कॉम्पेचा तीन टप्प्यांचा नियम
 - ब) वेबरचे अधिकाराचे प्रकार
 - क) कार्ल मार्क्सचा द्वंद्वीय भौतिकवाद
 - ड) रिट्झरचा मॅक-डोनाल्डायझेशन

-----XXXX-----

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

NB.

1. Attempt any five questions.
2. Figures to the right indicate full marks.

1. With reference to sociology of work explain the concepts of work behavior and work environment. **20**
2. Present the important preconditions and consequences of industrialization **20**
3. Explain the various stages in the evolution of industry and impact of industry on society. **20**
4. Evaluate the essential features of Post Fordism as form of capitalist economic production. **20**
5. Elaborate on the features of post-industrial society as explained by Daniel Bell. **20**
6. Discuss Shoshana Zuboff's Theory of Computerization and Automation. **20**
7. Examine industrial relations in the post liberalization era. **20**
8. What is privatization? Discuss the impact of privatization on work. **20**
9. Discuss the emergence of KPO in India and its impact. **20**
10. **Write short note (any two)** **20**
 - a. Work Culture
 - b. Fordism.
 - c. Artificial intelligence and work
 - d. Globalization

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

१. खालील पैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. कामाच्या समाजशास्त्राच्या संदर्भात कामाचे वर्तन आणि कामाचे वातावरण या संकल्पना स्पष्ट करा. २०
२. औद्योगिकीकरणाच्या महत्त्वाच्या पूर्वअटी आणि परिणाम सादर करा. २०
३. उद्योगाच्या उत्क्रांतीचे विविध टप्पे आणि उद्योगाचा समाजावर होणारा परिणाम स्पष्ट करा. २०
४. भांडवलशाही आर्थिक उत्पादनाचे स्वरूप म्हणून उत्तर फोर्डिझमच्या महत्त्वाच्या वैशिष्ट्यांचे मूल्यांकन करा. २०
५. डॅनियल बेल यांनी स्पष्ट केल्याप्रमाणे उत्तर - औद्योगिक समाजाची वैशिष्ट्ये विस्तृत करा. २०
६. शोशना झुबोफ यांच्या संगणकीकरण आणि स्वयंचलन (ऑटोमेशन) सिद्धांतावर चर्चा करा. २०
७. उदारीकरणानंतरच्या काळातील औद्योगिक संबंधांचे परीक्षण करा. २०
८. खाजगीकरण म्हणजे काय? खाजगीकरणाचा कामावर होणाऱ्या परिणामांची चर्चा करा. २०
९. भारतात KPO चा उदय आणि परिणामांची चर्चा करा. २०
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीप लिहा. २०
 - अ) कार्य संस्कृती
 - ब) फोर्डिझम.
 - क) कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि कार्य
 - ड) जागतिकीकरण

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

NB.

1. Attempt any five questions.
2. Figures to the right indicate full marks.

1. Discuss the basic concepts of work, work environment and work behavior with reference to sociology of work. . 20
2. Explain the features of industry. What are the preconditions of industrialization? 20
3. Explain the evolution of industrial system in India. How has industrial growth impacted the industry and society? 20
4. What is Fordism? Critically evaluate the Fordist method of production. 20
5. Discuss the idea of Post- industrial society as put forth by Daniel Bell. 20
6. Analyze critically the Deskilling thesis as put forth by Harry Braverman. 20
7. Discuss the post-independence industrial relations in India. 20
8. Explain the role of KPO in the global outsourcing scene. 20
9. Discuss the socio-economic consequences of globalization. 20
10. Write short note (any two) 20
 - a. Impact of industrialization on women and work.
 - b. Features of Post Fordism.
 - c. Artificial intelligence and employment
 - d. Features of liberalization.

[वेळ: ३तास]

[गुण: १००]

१. खालील पैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. कामाच्या समाजशास्त्राच्या संदर्भात कामाच्या मूलभूत संकल्पना, कामाचे वातावरण आणि कामाचे वर्तन यावर चर्चा करा. २०
२. उद्योगाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. औद्योगिकीकरणाच्या पूर्व अटी काय आहेत? २०
३. भारतातील औद्योगिक व्यवस्थेची उत्क्रांती स्पष्ट करा. औद्योगिक वृद्धीचा उद्योग आणि समाजावर कसा परिणाम झाला आहे? २०
४. फोर्डिझम म्हणजे काय? फोर्डिस्ट उत्पादन पद्धतीचे चिकित्सक मूल्यांकन करा. २०
५. डॅनियल बेलने मांडलेल्या उत्तर - औद्योगिक समाजाच्या कल्पनेची चर्चा करा. २०
६. हॅरी ब्रेव्हरमनने मांडलेल्या निकौशल्यीकरण (Deskilling) प्रतीपादानाचे चिकित्सकपणे विश्लेषण करा. २०
७. भारतातील स्वातंत्र्योत्तर काळातील औद्योगिक संबंधांची चर्चा करा. २०
८. जागतिक आउटसोर्सिंग दृश्यात KPO ची भूमिका स्पष्ट करा. २०
९. जागतिकीकरणाच्या सामाजिक-आर्थिक परिणामांची चर्चा करा. २०
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीप लिहा. २०
 - अ) औद्योगिकीकरणाचा महिला आणि कामावर होणारा परिणाम.
 - ब) उत्तर फोर्डिझमची वैशिष्ट्ये.
 - क) कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि रोजगार
 - ड) उदारीकरणाची वैशिष्ट्ये.

3 hours

Marks 100

NB. 1. Attempt any Five Questions
2. Figures to the right indicate full marks.

- Q.1 Write an essay on Rural-Urban Continuum. 20
- Q.2 Elaborate on Rural Town, Towns and Cities. 20
- Q.3 Discuss the contribution of Robert Park to Urban Sociology. 20
- Q.4 Elucidate, with the help of a diagram the Concentric Zone Theory. 20
- Q.5 Present George Simmel's view on Metropolis and Mental life. 20
- Q.6 Elaborate on the Los Angeles School of Post-Modern Urbanism. 20
- Q.7 Critically examine Manual Castell's contribution to Urban Sociology. 20
- Q.8 Explain traditional urban neighbourhoods with reference to 'Pols' in Ahmedabad. 20
- Q.9 Write a detail note on new emerging trends of Urban Culture. 20
- Q.10 Write short note on any two 20
- a. Pre-industrial and Post-industrial city
 - b. Sector Theory
 - c. David Harvey
 - d. Mumbai's Public Culture of dining out

[वेळ: ३तास]

[गुण: १००]

सूचना-

१. खालील पैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

१.	ग्रामीण-शहरी सातत्य यावर निबंध लिहा.	२०
२.	ग्रामीण शहरे, छोटी शहरे (Towns) आणि शहरे विस्तृत करा.	२०
३.	रॉबर्ट पार्कच्या नागरी समाजशास्त्रातील योगदानाची चर्चा करा.	२०
४.	आकृतीच्या साहाय्याने एककेंद्रित क्षेत्र / वर्तुळे सिद्धांत स्पष्ट करा.	२०
५.	महानगर आणि मानसिक जीवनाबद्दल जॉर्ज सिमेलचे मत सादर करा.	२०
६.	उत्तर आधुनिक नगरवादावरील लॉस एंजेलिस विचारपीठावर तपशीलवार लिहा.	२०
७.	मॅन्युअल कॅस्टेलचे नागरी समाजशास्त्रातील योगदानाचे टिकात्मक परीक्षण करा.	२०
८.	अहमदाबादमधील 'पोल्स' च्या संदर्भात पारंपारिक शहरी परिसर स्पष्ट करा.	२०
९.	नागरी संस्कृतीच्या नवीन उदयोन्मुख कलांवर (ट्रेंडवर) तपशीलवार टिप लिहा.	२०
१०.	खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर थोडक्यात टीप लिहा.	२०
	अ) औद्योगिकपूर्व आणि औद्योगिकतर शहरे	
	ब) क्षेत्रीय (sector) सिद्धांत	
	क) डेव्हिड हार्वे	
	ड) बाहेर जेवण करण्याची मुंबईची सार्वजनिक संस्कृती	

Time: 2 ½ Hours

Marks: 80

NB: 1) Attempt any **four** questions from Q1 to Q8.

2) Figures to the right indicate full marks.

1. Discuss the concept of intersectionality with suitable examples. 20
2. Differentiate between sex and gender and comment on heteronormative regime. 20
3. Discuss the views of Mary Wollstonecraft as a Liberal feminist. 20
4. Discuss the writings of Kate Millet as a Radical feminist. 20
5. Comment Urmila Pawar's work 'Aaydaan' and her contribution to Dalit feminism. 20
6. Write a note on Disability Studies. 20
7. Explain the contribution of R. D. Karve as a feminist in pre-independence era. 20
8. Analyse the views of Raziya Patel on Indian Muslim women. 20

मराठी भाषांतर

वेळ: २½ तास

एकूण गुण: ८०

सूचना: १) प्र.१ ते प्र.८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

२) उजवीकडील आकडे प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. आंतरविभाजकता (इंटरसेक्शनॅलिटी) ही संकल्पना योग्य उदाहरणांसह चर्चा करा. २०
२. लिंग आणि लिंगभाव यांच्यातील फरक स्पष्ट करा आणि विषमलैंगीकत्व शासनावर टिप्पणी द्या. २०
३. उदारमतवादी स्त्रीवादी विचारवंत मेरी वॉलस्टोनक्राफ्टच्या मतांची चर्चा करा. २०
४. एक मूलगामी स्त्रीवादी लेखिका म्हणून केट मिलेट यांच्यावर चर्चा करा. २०
५. उर्मिला पवार यांचे 'आयदान' चे लेखन आणि दलित स्त्रीवादातील योगदान यावर टिप्पणी द्या. २०
६. अपंगत्व अभ्यासावर टीप लिहा. २०
७. स्वातंत्र्यपूर्व काळातील स्त्रीवादी विचारवंत म्हणून आर. डी. कर्वे यांचे योगदान स्पष्ट करा. २०
८. रज़िया पटेल यांचे भारतीय मुस्लिम स्त्रियांबद्दलच्या मतांचे विश्लेषण करा. २०

Time: 2 ½ Hours

Marks: 80

NB: 1) Attempt any **Four** questions from Q1 to Q8.

2) Figures to the right indicate full marks.

1. Write a detailed note on gender binary and how it affects gender construction. 20
2. 'Women is not a homogenous category'. Explain this statement in the context of intersectionality. 20
3. Critically evaluate Mary Wollstonecraft's 'Vindication of the Rights of Women'. 20
4. How does Juliet Mitchell explain the socialist feminist position? 20
5. Examine the reasons of exclusion of disabled women in women's movement. 20
6. Discuss Dalit feminism in Maharashtra explaining the views of Urmila Pawar. 20
7. Discuss Tarabai Shinde's Stree Purush Tulana. 20
8. Discuss Vidyut Bhagwat's views on women. 20

मराठी भाषांतर

वेळ: २½ तास

एकूण गुण: ८०

सूचना: १) प्र.१ ते प्र.८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.

२) उजवीकडील आकडे प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. दुहेरी लिंग आणि त्याचा लिंग संरचनेवर कसा परिणाम होतो यावर तपशीलवार टीप लिहा. २०
२. 'स्त्रिया ह्या एकसंध श्रेणी नाहीत'. आंतरविभाजकतेच्या (इंटरसेक्शनॅलिटी) संदर्भात हे विधान स्पष्ट करा. २०
३. मेरी वोल्स्टोनक्राफ्टच्या 'विंडिकेशन ऑफ द राइट्स ऑफ वुमन' चे समीक्षणात्मक मूल्यांकन करा. २०
४. ज्युलिफ्ट मिशेल यांनी समाजवादी स्त्रीवादाचे स्पष्टीकरण कसे केले आहे? २०
५. स्त्री चळवळीत अपंग स्त्रियांना वंचित ठेवण्याच्या कारणांचे परीक्षण करा. २०
६. उर्मिला पवार यांचे विचार स्पष्ट करून महाराष्ट्रातील दलित स्त्रीवादाची चर्चा करा. २०
७. ताराबाई शिंदे यांच्या 'स्त्रीपुरुष तुलना' वर चर्चा करा. २०
८. विद्युत भागवत यांच्या स्त्रियांबद्दलच्या मतांची चर्चा करा. २०

[Time: 2½ Hours]

[Marks: 80]

NB.

1. Attempt **any four** questions.
2. Figures to the right indicate full marks.
3. Use of simple calculator allowed.

1. Define Positivism. Discuss it as an approach in Quantitative Research. **20**
2. Examine in detail Primary and Secondary data, Small and Big data and its relevance in Quantitative Research. **20**
3. What is meant by Research Proposal? Elaborate on its significance and steps involved in it. **20**
4. Write a detail note on how to write a Research Report and the seriousness required in its presentation. **20**
5. Define Sampling. Discuss various types of Non probability sampling. **20**
6. Define Questionnaire. Evaluate on the significance of a good Questionnaire in conduction of research. **20**
7. a. What are Measures of Central Tendency? Discuss advantages and disadvantages of Mean as a Measure of Central Tendency. (8) **20**
 b. Find the Median and Mode for the following data. (12)

Class interval	Frequency
0-5	6
5-10	12
10-15	17
15-20	20
20-25	10
25-30	10
30-35	8
35-40	5
40-45	12
Total	N= 100

8. a. What are Measures of Dispersion? Define Quartile Deviation, discuss its advantages and disadvantages. (8) **20**
 b. Find Quartile Deviation for the following data: (12)

Class interval	Frequency
0-10	5
10-20	8
20-30	10
30-40	12
40-50	10
50-60	08
60-70	07
70-80	10
Total	Total= 70

[वेळ: २½ तास]

[गुण: ८०]

सूचना:

१. कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.
३. साध्या गणकयंत्राचा वापर करण्यास परवानगी आहे.

- प्र. १ प्रत्यक्षज्ञानवादाची व्याख्या करा. परिमाणात्मक संशोधनाचा दृष्टिकोन म्हणून त्याची चर्चा करा. २०
- प्र. २ प्राथमिक आणि दुय्यम तथ्ये, लघु आणि मोठी तथ्ये यांचे परीक्षण करून त्यांची परिमाणात्मक संशोधनातील त्याची समर्पकता तपशीलवार तपासा. २०
- प्र. ३ संशोधन प्रस्ताव म्हणजे काय हे सांगून संशोधन प्रस्तावाचे महत्त्व आणि टप्प्यांबद्दल तपशीलवार सांगा. २०
- प्र. ४ संशोधन अहवाल कसा लिहायचा आणि त्याच्या सादरीकरणात आवश्यक असलेले गांभीर्य यावर विस्तृत टिप लिहा. २०
- प्र. ५ नमुना निवडीची व्याख्या द्या. गैर-संभाव्यता नमुना निवडीच्या विविध प्रकारांची चर्चा करा. २०
- प्र. ६ प्रश्नावली व्याख्या द्या. संशोधन करतांना चांगल्या प्रश्नावलीच्या महत्त्वाचे मूल्यांकन करा. २०
- प्र. ७ अ) केंद्रीय प्रवृत्तीचे परिमाणे (Measures of Central Tendency) काय आहेत? केंद्रीय प्रवृत्तीचे परिमाणे म्हणून मध्यच्या (Mean) फायदे आणि तोट्यांची चर्चा करा. (८)
ब) खालील तथ्यांसाठी मध्यक (Median) आणि बहुलक (Mode) शोधा. (१२)

वर्ग मध्य	वारंवारता
०-५	६
५-१०	१२
१०-१५	१७
१५-२०	२०
२०-२५	१०
२५-३०	१०
३०-३५	८
३५-४०	५
४०-४५	१२
एकूण = १००	

- प्र. ८ अ) विचलनाचे परिमाणे (Measures of Dispersion) काय आहेत? चतुर्थक विचलनाची (Quartile Deviation) व्याख्या करून त्याच्या फायदे आणि तोट्यांची चर्चा करा. (८)
- ब) खालील तथ्यांसाठी चतुर्थांश (Quartile Deviation) विचलन शोधा: (१२)

वर्ग मध्य	वारंवारता
०-१०	५
१०-२०	८
२०-३०	१०
३०-४०	१२
४०-५०	१०
५०-६०	८
६०-७०	७
७०-८०	१०
एकूण = ७०	

[Time: 3Hours]

[Marks: 100]

NB.

1. Attempt any five questions.
2. Figures to the right indicate full marks.

1. Discuss briefly the features, goals and scope of HRD in an organization. **20**
2. Elaborate on the role and functions of human resource manager. **20**
3. Describe the procedure of selection in an organisation and identify the barriers to effective selection. **20**
4. State the objectives and methods of Performance Appraisal. **20**
5. Explain the concept Talent Management with its importance and benefits **20**
6. Elucidate on the features and benefits of Image building for an organization **20**
7. Explain the importance of Ergonomics in maintaining health and safety at the workplace. **20**
8. Explain the term Total Quality Management and discuss its need and importance. **20**
9. Explain the term Corporate Social Responsibility and highlight its importance and benefits in present Indian context. **20**
10. **Write short note (any two)** **20**
 - a. Evolution of Human relation approach
 - b. Objectives of Recruitment
 - c. Benefits of performance Appraisal
 - d. Communication skills and networking

[वेळ: ३तास]

[गुण: १००]

सूचना : १.खालील पैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२.उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. संघटनेतील मानव संसाधन विकासाची लक्षणे, ध्येये आणि व्याप्ती यांची थोडक्यात चर्चा करा. २०
२. मानव संसाधन व्यवस्थापकाची भूमिका आणि प्रकार्ये सविस्तर लिहा. २०
३. संघटनेतील निवड प्रक्रियेचे वर्णन करा आणि प्रभावी निवडीतील अडथळे शोधा. २०
४. कार्य मूल्यांकनाची उद्दिष्ट्ये आणि पद्धती स्पष्ट करा. २०
५. प्रज्ञा(talent) व्यवस्थापनाचे महत्व आणि फायदे सांगून प्रज्ञा व्यवस्थापनाची संकल्पना स्पष्ट करा. २०
६. संघटनेसाठी प्रतिमा उभारणीची लक्षणे आणि फायदे विशद करा. २०
७. कामाच्या ठिकाणी सुरक्षा आणि आरोग्य राखण्यातील कार्याभ्यासाचे महत्व सांगा. २०
८. समग्र गुणवत्ता व्यवस्थापन संज्ञा स्पष्ट करा तिची गरज आणि महत्व यावर चर्चा करा. २०
९. कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी ही संज्ञा स्पष्ट करा आणि वर्तमान भारतीय संदर्भात त्याचे महत्व आणि फायदे अधोरेखित करा. २०
१०. थोडक्यात टीप लिहा. (कोणत्याही दोन) २०
 - अ)मानव संसाधन दृष्टीकोनाची उत्क्रांती
 - ब) भरतीची उद्दिष्ट्ये
 - क)कार्य मूल्यांकनाचे फायदे
 - ड)संवाद कौशल्ये आणि संजाल (networking)

Time: 3 hours

Marks: 100

NB: 1. Attempt any FIVE questions

2. All questions carry equal marks.

- Q1. Outline the development of village studies in India and show how it has helped in nation building post -1947. 20
- Q2. What is agrarian studies? Give the nature and importance of agrarian studies today. 20
- Q3. Analyze the occupational changes caused due to Contract farming. 20
- Q4. What are the causes for the rise of agricultural labour in India? Suggest solutions. 20
- Q5. Can caste and class intersect in rural countryside? Display it's inter relationship. 20
- Q6. Give the meaning and significance of caste in rural India. 20
- Q7. Explain the significance of Panchayati Raj institutions in democratic decentralization. 20
- Q8. Show the impact of Community Development Programmes (CDPs) and Green Revolution in transforming agriculture. 20
- Q9. Evaluate the important Land reform measures after 1947. 20
- Q10. **Write short notes on: (Any 2):** 20
- a. Rural urban continuum
 - b. Rural Non-Farm Employment
 - c. Land tenure pre - 1947
 - d. Criticism of 73rd Amendment

मराठी रूपांतर

[वेळ: ३तास]

[गुण: १००]

सूचना : १.खालील पैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२.उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. भारतातील ग्राम अध्ययनाच्या विकासाचा मागोवा घ्या आणि १९४७ नंतरच्या राष्ट्रभारणीस ते कसे सहाय्यभूत ठरले ते दर्शवा. २०
२. ग्राम अध्ययने म्हणजे काय ? आजच्या ग्राम अध्यायनाचे स्वरूप आणि महत्व स्पष्ट करा. २०
३. कंत्राटी शेतीमुळे झालेल्या व्यवसायात्मक बदलांचे विश्लेषण करा. २०
४. भारतातील शेत मजुरांच्या उदयासाठीची कारणे कोणती आहेत? त्यावर उपाय सुचवा. २०
५. देशातील ग्रामीण भागात जाती आणि वर्ग अंतर विभागू शकतात काय? त्यांच्यातील अंतर संबंध दर्शवा. २०
६. ग्रामीण भारतातील जातीचा अर्थ आणि महत्व स्पष्ट करा. २०
७. लोकशाही विकेंद्रीकरणातील पंचायती राज संस्थांचे महत्व विशद करा. २०
८. कृषि स्तित्यंतरातील समुदाय विकास कार्यक्रम आणि हरित क्रांति यांचा प्रभाव स्पष्ट करा. २०
९. १९४७ नंतरच्या जमीन सुधारणा उपायांचे महत्व यांचे मूल्यमापन करा. २०
१०. थोडक्यात टीप लिहा. (कोणत्याही दोन) २०
 - अ) ग्रामीण-नागरी सातत्य
 - ब) ग्रामीण अ-कृषी रोजगार
 - क) १९४७ पूर्वीची जमीन वहिवाट
 - ड) ७३व्या घटना दुरुस्तीची चिकित्सा

Time-3 Hours

Total Marks: 100

NB : 1. Attempt all questions .
2. All questions carry equal marks.

Q 1.A) Examine Marathi and Persian sources in your study period of Maratha history. (20)

Or

B) Explain the Political and geographical condition of the Deccan in the 17th century.

Q 2. A) Describe the relation between the Marathas and Bijapur with special reference to the Afzal Khan episode. (20)

Or

Evaluate Shivaji Maharaj's relationship with European powers.

Q 3. A) Write a detail note on Shivaji Maharaj's Coronation (20)

Or

Trace the events that led to the civil war between Tarabai and Shahu.

Q 4. A) Discuss the Central administration of Shivaji Maharaj (20)

Or

B) Review the Military administration of Shivaji Maharaj

Q 5: Write any two short notes of the Following (20)

A) Social condition of Deccan in the 17th century

B) Shahista khan episode

C) Chhatrapati Sambhaji

D) Revenue administration of Shivaji Maharaj

वेळ- ३ तास

एकूण गुण : १००

सूचना : १. सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- प्रश्न १. अ) तुमच्या अभ्यासक्रमातील मराठांच्या इतिहासाच्या अभ्यासासाठी उपयुक्त असलेल्या मराठी आणि फारशी साधनांचे परिक्षण करा . (२०)
किंवा
ब) १७ व्या शतकातील दुखनची राजकीय आणि भौगोलिक परिस्थिती स्पष्ट करा.
- प्रश्न २. अ) अफझलखान प्रकरणाच्या विशेष संदर्भात मराठे व विजापूर संबंधाचे वर्णन करा (२०)
किंवा
ब) शिवाजी महाराजांचे युरोपियन सत्तांशी असलेल्या संबंधाचे मूल्यमापन करा.
- प्रश्न ३. अ) शिवराज्याभिषेकावर सविस्तर टीप लिहा (२०)
किंवा
ब) ताराबाई व शाहू यांच्यातील यादवी युद्धास कारणीभूत ठरलेल्या घटनांवर प्रकाश टाका.
- प्रश्न ४. अ) शिवाजी महाराजांच्या केंद्रीय प्रशासन व्यवस्थेची चर्चा करा. (२०)
किंवा
ब) शिवाजी महाराजांच्या लष्करी प्रशासनाचा आढावा घ्या .
- प्रश्न ५ वा : खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा . (२०)
अ) १७ व्या शतकातील दुखनची सामाजिक स्थिती
ब) शाहिस्तेखान प्रकरण
क) छत्रपती संभाजी
ड) शिवाजी महाराजांची जमीन महसूल पद्धत

(Time: 03 Hours)

(Total Marks: 100)

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:** 1) All questions are compulsory.
2) All questions carry equal marks.

Q.1 Describe the Socio-political conditions in India on the eve of the Turkish invasion.

OR

Evaluate the achievements of Iltutmish as a ruler.

Q.2 Give an account of the Central Government under the Delhi Sultanate

OR

Examine the reforms of Ala-ud-din Khilji.

Q.3 Give an account for the rise and growth of Vijayanagar Empire.

OR

Trace the Socio- economic condition under the Bahamani Sultanate.

Q.4 Discuss the Causes and impact of the Bhakti movement during the Delhi Sultanate.

OR

Explain the education system under the Delhi Sultanate.

Q.5 Write short notes on **any two** of the following.

- Razia Sultan
- Reforms of Firuz Shah Tughlaq
- Mahmud Gawan
- Position of Women in Sultanate period

मराठी अनुवाद

(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

सूचना: १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र.१. तुर्की आक्रमणाच्या वेळी भारतातील सामाजिक-राजकीय परिस्थितीचे वर्णन करा.

किंवा

शासक म्हणून इल्तुतमिशच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करा.

प्र. २. दिल्ली सुलतान अधिपत्याखालील केंद्रीय प्रशासनाची माहिती द्या .

किंवा

अलाउद्दीन खिलजीच्या सुधारणांचे परीक्षण करा.

प्र.३. विजयनगर साम्राज्याच्या उदय आणि वाढीचा सविस्तार लिहा .

किंवा

बहामनी सुलतानांच्या अधिपत्याखालील सामाजिक-आर्थिक स्थितीचा प्रकाश टाका.

प्र.४. दिल्ली सुलतान काळातील भक्ती चळवळीची कारणे आणि परिणाम यांची चर्चा करा.

किंवा

दिल्ली सुलतान काळातील शिक्षण पद्धती स्पष्ट करा.

प्र.५ खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर लहान टिपा लिहा.

अ. रझिया सुलताना

ब. फिरोजशहा तुघलकाच्या सुधारणा

क. महमूद गवान

ड. सुलतान काळातील स्त्रियांचे स्थान

(Time: 03 Hours)

(Total Marks: 100)

Please check whether you have got the right question paper.

N.B: 1) All questions are compulsory.

2) All questions carry equal marks.

Q.1 Review the Socio-economic and Political conditions in India on the eve of the Turkish invasion.

OR

Analyze the administrative policy of Muhammad Bin Tughlaq.

Q.2 Write an essay on 'Iqta' System.

OR

Describe the administrative, military and economic reforms of Ala-ud-din Khilji.

Q.3 Evaluate the achievements of Krishnadeva Raya in the Vijayanagar Empire.

OR

Give an account of the Conflict between Vijayanagar- Bahamani kingdoms.

Q.4 Explain the contribution of Saints in Bhakti movement in India.

OR

Discuss the position of women under the Delhi sultanate.

Q.5 Write short notes on **any two** of the following.

- a. Balban
- b. Transfer of Capital by Muhammad bin Tughlaq.
- c. Art and Architecture of the Vijayanagar Empire.
- d. Education during the Sultanate Period.

मराठी अनुवाद

(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

सूचना: १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र.१. तुर्की आक्रमणाच्या वेळी भारतातील सामाजिक-आर्थिक आणि राजकीय परिस्थितीचा आढावा घ्या.

किंवा

मुहम्मद बिन तुघलकच्या प्रशासकीय धोरणाचे विश्लेषण करा.

प्र. २. 'इक्ता' प्रणालीवर एक निबंध लिहा.

किंवा

अलाउद्दीन खिलजीच्या प्रशासकीय, लष्करी आणि आर्थिक सुधारणांचे वर्णन करा.

प्र.३. विजयनगर साम्राज्यातील कृष्णदेव रायाच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करा.

किंवा

विजयनगर- बहामनी राज्यांमधील संघर्षाची माहिती द्या.

प्र.४. भारतातील भक्ति चळवळीतील संतांची कामगिरी स्पष्ट करा.

किंवा

दिल्ली सुलतानकालीन स्त्रियांची स्थिती स्पष्ट करा.

प्र.५ खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर लहान टिपा लिहा.

अ. बलबन

ब. मुहम्मद बिन तुघलकने राजधानीचे हस्तांतरण.

क. विजयनगर साम्राज्याची कला आणि वास्तुकला.

ड. सुलतान काळातील शिक्षण.

[Time: 2% Hours]

Marks: 80

Please check whether you have got the right question paper.

N.B. 1. Attempt all questions.

2. All questions carry equal marks

Q.1 A. What do you mean by Heritage Tourism and bring out its significance. 20

OR

B. Describe the various National policies of India which promotes the Heritage Tourism of India. 20

Q.2 A. How beaches can be promoted as a natural heritage of India? 20

OR

B. Evaluate the Cultural tourism of India with respect to 'Fairs and Festivals, of India. 20

Q.3 A. Review entertainment as a new trend of Heritage Tourism with special reference to Cinema. 20

OR

B. Elaborate Adventure Tourism as new trend of Heritage Tourism in India. 20

Q.4 A. Examine the role of Tourism Industry in Management of India's Heritage. 20

OR

B. Evaluate the role of Museums & various Heritage Conservation societies in Heritage Management. 20

वेळ: २ ½ तास

गुण: ८०

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.

सूचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १ अ. पर्यटन वारसा म्हणजे काय हे सांगून त्याचे महत्त्व विशद करा. २०

किंवा

ब. वारसा पर्यटनाला चालना देणाऱ्या भारतातील विविध राष्ट्रीय धोरणांचे वर्णन करा. २०

प्र. २ अ. भारताचा नैसर्गिक वारसा म्हणून समुद्र किनाऱ्यांना कसे प्रोत्साहन देता येईल? २०

किंवा

ब. भारताच्या जत्रा आणि उत्सवांच्या संदर्भात भारताच्या सांस्कृतिक पर्यटनाचे मूल्यमापन करा. २०

प्र. ३ अ. चित्रपटाच्या विशेष संदर्भात वारसा पर्यटनाचा नवीन प्रवाह म्हणून मनोरंजनाचा आढावा घ्या. २०

किंवा

ब. भारतातील वारसा पर्यटनाचा नवीन प्रवाह या नात्याने साहसी पर्यटनाचा मागोवा घ्या. २०

प्र. ४ अ. भारतीय वारसा व्यवस्थापनात पर्यटन उद्योगाच्या भूमिकेचे मूल्यांकन करा. २०

किंवा

ब. वारसा व्यवस्थापनामध्ये संग्रहालय आणि विविध वारसा संवर्धन संस्थांच्या भूमिकेचे मूल्यांकन करा. २०

Time : 3 Hours

Total Marks : 100

Please check whether you have got the right question paper.

N.B.

1. Attempt all the questions.
2. All questions carry equal marks.

Q 1 a. Explain the socio-economic condition of Maharashtra during 19th century. (20)

OR

b. Write a note on Administration and Judicial System under the British Rule in Maharashtra.

Q 2 a. Bring out the work of Satyashodak Samaj in social reform movement of Maharashtra. (20)

OR

b. Examine the principles of Prarthana Samaj and its contribution in the social reform movement.

Q 3 a. Evaluate the role of Lokmanya Tilak in the Indian National Movement. (20)

OR

b. Describe the role of Maharashtra during the Non-cooperation Movement and Civil Disobedience Movement.

Q 4 a. Write a detailed note on the contribution of social reformers towards the emancipation of women. (20)

OR

b. Explain the work of Rajashri Shahu Maharaj and Dr. B.R. Ambedkar towards the upliftment of depressed classes in Maharashtra.

Q 5 Attempt **any two** short notes (20)

- a. Tribal uprising in Maharashtra
- b. Dadabhai Naoroji and Economic Nationalism.
- c. Samyukta Maharashtra Movement.
- d. Contribution of Reformers in the field of Education in Maharashtra.

वेळ ३ तास

गुण : १००

सूचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १. अ. १९ व्या शतकातील महाराष्ट्राची सामाजिक-आर्थिक स्थिती स्पष्ट करा. (२०)

किंवा

ब. महाराष्ट्रातील ब्रिटीश राजवटीतील प्रशासकीय व न्यायव्यवस्थेची माहिती लिहा.

प्र. २. अ. महाराष्ट्राच्या सामाजिक सुधारणा चळवळीतील सत्यशोधक समाजाच्या कार्याची माहिती लिहा. (२०)

किंवा

ब. सामाजिक सुधारणा चळवळीतील प्रार्थना समाजाची तत्वे आणि योगदान यांचे परीक्षण करा.

प्र. ३. अ. लोकमान्य टिळकांचे भारतीय राष्ट्रीय चळवळीतील योगदानाचे मूल्यमापन करा. (२०)

किंवा

ब. महाराष्ट्रातील असहकार व सविनय कायदेभंग चळवळीचे वर्णन करा.

प्र. ४. अ. महिलांच्या उन्नतीसाठी समाजसुधारकांनी केलेल्या कार्याचे सविस्तर विश्लेषण करा. (२०)

किंवा

ब. महाराष्ट्रातील वंचित वर्गाच्या विकासासाठी राजर्षी शाहू महाराज आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी केलेले कार्य स्पष्ट करा.

प्र. ५. खालीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा. (२०)

अ. महाराष्ट्रातील आदिवासी उठाव

ब. दादाभाई नौरोजी आणि आर्थिक राष्ट्रवाद

क. संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ

ड. महाराष्ट्रातील सुधारकांचे शिक्षण क्षेत्रातील योगदान

[Time: 3 Hours]

Marks: 100

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B.** 1. Attempt all questions.
2. All questions carry equal marks

Q.1 A. Describe the socio-economic condition of Maharashtra in the 19th century. (20)

OR

Q.1 B. Write a detail note on the tribal uprisings in Maharashtra.

Q.2 A. Review the teachings and achievements of Satyashodhak Samaj (20)

OR

Q.2 B. Analyse the work and contribution of thinkers of Maharashtra in awakening economic nationalism.

Q.3 A. Evaluate the contribution of Maharashtra to Mahatma Gandhi's Quit India Movement. (20)

OR

Q.3 B. Enumerate the various stages of Samyukta Maharashtra Movement.

Q.4. A. Trace the efforts made by the social reformers of Maharashtra in emancipation of women (20)

OR

Q.4 B. Examine the role of Chhatrapati Shahu Maharaj and V.R. Shinde towards upliftment of Depressed classes.

Q.5. Attempt any two short notes: (20)

1. Judicial Administrative System during British Period
 2. Prarthana Samaj
 3. Revolutionaries in Maharashtra
 4. Dr. B.R Ambedkar
-

[वेळ: ३ तास]

गुण: १००

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.

सूचना. १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

प्र.१ अ. १९ व्या शतकातील महाराष्ट्राच्या सामाजिक-आर्थिक स्थितीचे वर्णन करा. (२०)
किंवा

प्र.१ ब. महाराष्ट्रातील आदिवासी उठावांवर तपशीलवार माहिती लिहा.

प्र.२ अ. सत्यशोधक समाजाची शिकवण आणि योगदान यांचा आढावा द्या. (२०)
किंवा

प्र.२.ब. आर्थिक राष्ट्रवादाच्या जागृतीतील महाराष्ट्रातील विचारवंतांचे कार्य आणि योगदान यांचे विश्लेषण करा.

प्र.३ अ. महात्मा गांधींच्या भारत छोडो आंदोलनात महाराष्ट्राच्या योगदानाचे मूल्यमापन करा. (२०)
किंवा

प्र.३ ब. संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीतील विविध टप्प्यांचे विविध परीक्षण करा.

प्र.४ अ. स्त्रियांच्या मुक्तीसाठी महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांनी केलेल्या प्रयत्नांचा मागोवा घ्या (२०)
किंवा

प्र.४.ब. छत्रपती शाहू महाराज आणि विठ्ठल रामजी शिंदे यांनी वंचित वर्गाच्या उन्नतीसाठी केलेल्या कार्याचे परीक्षण करा.

प्र.५. कोणत्याही दोन टिपालिहा. (२०)

१ महाराष्ट्रातील ब्रिटीश कालीन न्यायव्यवस्था

२. प्रार्थना समाज

३. महाराष्ट्रातील क्रांतीकारी चळवळ

४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

Time – 2:30 Hours

Total Marks – 80

-
- Instructions- 1) It is compulsory to solve all the questions.
2) All questions carry equal marks.

Q. 1 Examine the evolution of Indian archaeology by defining archaeology.

Or

Q. 1 What is Excavation? State the various methods of Excavation.

Q. 2 Explain the concept of the Stone Age and review the progress of human life in the Palaeolithic Age.

Or

Q. 2 Write information about different places of the Neolithic age by mentioning its salient features.

Q. 3 Explain the history of Indian epigraphy.

Or

Q. 3 Discuss about different types of inscriptions.

Q. 4 State the contribution of Numismatics in Ancient Indian history.

Or

Q. 4 Describe the history of ancient Indian coins and write the features of Gupta Age coins.

मराठी रुपांतर

वेळ: २:३० तास

एकूण गुण- ८०

सूचना- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

2) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्रश्न 1 ला. पुरातत्व शास्त्राचा अर्थ सांगून भारतीय पुरातत्व शास्त्राच्या विकासाचा आढावा घ्या.

किंवा

प्रश्न 1 ला. उत्खनन म्हणजे काय? उत्खननाच्या विविध पध्दती सांगा.

प्रश्न 2 रा. अश्मयुग ही संकल्पना स्पष्ट करून पुराश्म युगातील मानवी जीवनाच्या प्रगतीचा आढावा घ्या.

किंवा

प्रश्न 2 रा. नवपाषण युगाची ठळक वैशिष्ट्ये सांगून विविध स्थळांची माहिती लिहा.

प्रश्न 3 रा. पुराभिलेख शास्त्र म्हणजे काय ते सांगून पुराभिलेख शास्त्राचा इतिहास स्पष्ट करा.

किंवा

प्रश्न 3 रा. अभिलेखांचे विविध प्रकार विषद करा.

प्रश्न 4 था. प्राचीन भारतीय इतिहास लेखनात नाणकशास्त्राचे योगदान सांगा.

किंवा

प्रश्न 4 था. प्राचीन भारतीय नाण्यांचा इतिहास सांगून गुप्तकालीन नाण्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.

Time: 2:30 Hours

Marks: 80

N.B. attempt all questions, all questions carry equal marks

Q.1) Comment on Archaeology and History. Also throw some light on the relationship between Archaeology and the other Sciences.

OR

Q.1) Make a detailed note of the exploration and excavation methods.

Q.2) Explain the technology and tools used in the Palaeolithic and Mesolithic periods..

OR

Q.2) What was the influence of Neolithic and Chalcolithic cultures on human social life?

Q.3) Explain the History of Indian Epigraphy

OR

Q.3) What role did the evolution of Brahmi and Kharosthi scripts play in understanding the ancient past? Explain

Q.4) Give an account of Indian numismatics throughout history.

OR

Q.4) Explain the evolution of Punch-Marked Coins in the Ancient coinage system.

वेळ: २:३० तास

गुण: ८०

N.B. सर्व प्रश्न सोडवा , सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

Q.1) पुरातत्व आणि इतिहास वर टिप्पणी. पुरातत्व आणि इतर विज्ञान यांच्यातील संबंधांवरही थोडा प्रकाश टाका

किंवा

Q.1) अन्वेषण आणि उत्खनन पद्धतींची तपशीलवार नोंद घ्या

Q.2) पुराष्मयुग आणि मध्याश्मयुग कालखंडात वापरलेले तंत्रज्ञान आणि साधने स्पष्ट करा.

किंवा

Q.2) मानवी सामाजिक जीवनावर नवाश्मयुग आणि ताम्रपाषाण युग संस्कृतींचा काय प्रभाव होता?

Q.3) भारतीय पुराभिलेखांचा इतिहास स्पष्ट करा

किंवा

Q.3) ब्राह्मी आणि खरोस्ती लिपींच्या उत्क्रांतीने प्राचीन भूतकाळ समजून घेण्यात कोणती भूमिका बजावली? स्पष्ट करा

Q.4) इतिहासातील भारतीय नाणक शास्त्राचा लेखाजोखा द्या

किंवा

Q.4) प्राचीन आहत नाण्यांची उत्क्रांती स्पष्ट करा

Time: 3 Hours

Marks: 100

Note

1. All Questions are compulsory
2. All Questions carry equal marks. (20)

Q. 1 a) Discuss security alliances during the cold war period.

OR

b) Examine Cold War conflict in Germany and Cuba.

Q. 2 a) Evaluate the role played by 'Glasnost' and Perestroika' in the disintegration U.S.S.R.

OR

b) Evaluate the role of USA as a dominate power in world politics.

Q. 3 a) Examine the Apartheid policy of South Africa and the events that led to its end.

OR

b) Describe the progress of Civil Rights Movements in U.S.A

Q. 4 a) Explain the process of Globalization with its impact.

OR

b) Write an essay on sustainable development.

Q. 5. Write a short note **any two** of the following.

- a) Marshal Plan and Western Europe
 - b) European Union
 - c) Non-Aligned Movement
 - d) Women's liberation movement.
-

मराठी रुपांतर

वेळ ३ तास

गुण १००

सूचना

१. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत
२. प्रत्येक प्रश्नाला समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २०)

प्रश्न १ अ) शीतयुद्धाच्या काळातील सुरक्षा करार यावर चर्चा करा.

किंवा

ब) जर्मनी आणि क्युबामधील शीतयुद्धाचे परीक्षण करा.

प्रश्न २ अ) सोविएत रशियाच्या विघटनासाठी जबाबदार घटक नमूद करा.

किंवा

ब) जागतिक राजकारणात वर्चस्व असलेली शक्ती म्हणून अमेरिकेच्या भूमिकेचे मूल्यांकन करा.

प्रश्न ३ अ) दक्षिण आफ्रिकेतील वंशवर्णभेद नीतीचे परीक्षण करून तिच्या अंताला कारणीभूत ठरलेल्या घटकांची महिती द्या.

किंवा

ब) अमेरिकेतील नागरी हक्क चळवळीच्यावाटचालीचे वर्णन करा.

प्रश्न ४ अ) जागतिकीकरणाची प्रक्रिया त्याच्या परिणामासह स्पष्ट करा.

किंवा

ब) 'शाश्वत विकास' यावर निबंध लिहा.

प्रश्न ५. खालीलपैकी कोणतीही दोन टीप लिहा.

- अ) मार्शल योजना आणि पश्चिम युरोप
- ब) युरोपियन संघ
- क) अलिप्तवादी चळवळ
- ड) स्त्री मुक्ती चळवळ

वेळ : ३ तास

गुण १००

सूचना: १. सर्व प्रश्न सोडवा.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- प्र.१ अ) शिलालेख व ताम्रपट यांवरील मराठी लेखनाच्या आधारे प्रारंभीच्या मराठी भाषेच्या स्वरूपाची आणि मध्ययुगीन सामाजिक-सांस्कृतिक व्यवहाराची चर्चा करा. (२०)
किंवा
ब) महानुभावीय साहित्याच्या प्रेरणा सांगून चरित्रात्मक गद्य ग्रंथांचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- प्र.२ अ) तेराव्या शतकातील एक प्रमुख भक्तिसंप्रदाय म्हणून वारकरी संप्रदायाचे धार्मिक, सामाजिक व साहित्यिकदृष्ट्या वेगळेपण स्पष्ट करा. (२०)
किंवा
ब) संत ज्ञानदेव आणि नामदेव यांच्या वाङ्मयाचा परिचय करून द्या.
- प्र.३ अ) बहामनी राजवटीच्या पार्श्वभूमीवर संत एकनाथांच्या वाङ्मयीन रचनांचे स्वरूप स्पष्ट करा. (२०)
किंवा
ब) संत तुकारामांच्या अभंग वाङ्मयाचा परिचय करून द्या.
- प्र.४ अ) पंडिती काव्याच्या प्रेरणा सांगून त्याचे स्वरूपविशेष सोदाहरण स्पष्ट करा. (२०)
किंवा
ब) पंडित कवी मुक्तेश्वर आणि मोरोपंत यांच्या काव्यनिर्मितीचा परिचय करून द्या.
- प्र.५) टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) (२०)
अ) महदंबा
ब) चोखामेळा
क) एकनाथी भागवत
ड) दमयंती स्वयंवर

Duration 3 hours वेळ ३ तास

Marks 100 गुण १००

N.B

- 1 All questions are compulsory. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- 2 Each question carries 20 marks. प्रत्येक प्रश्नाला २० गुण आहेत.
- 3 All questions have internal options. प्रत्येक प्रश्नाला अंतर्गत पर्याय आहेत.

1 a. Explain Machiavelli's advice to the Prince.
मॅकियाव्हेलीने राजाला दिलेला सल्ला स्पष्ट करा.

Or किंवा

1 b. Discuss Locke's theory of natural rights.
लॉकच्या नैसर्गिक हक्कांच्या सिद्धांताची चर्चा करा.

2 a. Discuss John Stuart Mill's ideas about classical and modern liberalism.
जॉन स्टुअर्ट मिलच्या अभिजात आणि आधुनिक उदारमतवादासंबंधीच्या विचारांची चर्चा करा.

Or किंवा

2 b. Discuss ideas of John Rawls about establishing a just society.
एक न्याय समाज स्थापन करण्यासंबंधीच्या जॉन रॉल्स च्या विचारांची चर्चा करा.

3 a. Explain the concepts of dialectical materialism and historical materialism as stated by Karl Marx.
कार्ल मार्क्सने मांडलेल्या भौतिक द्वंद्ववाद आणि ऐतिहासिक भौतिकवाद या संकल्पना स्पष्ट करा.

Or किंवा

3 b. Explain the concept of hegemony as stated by Gramsci.
ग्राम्सीने मांडलेली धुरिणत्वाची संकल्पना स्पष्ट करा.

4 a. Briefly discuss the contribution of Simone de Beauvoir to western feminist movement.
पाश्चिमात्य स्त्रीवादी चळवळीप्रती सिमॉन दी बोव्हा यांनी केलेल्या योगदानाची थोडक्यात चर्चा करा.

Or किंवा

4 b. Discuss Will Kymlicka's ideas about multiculturalism.
विल किमलिका यांच्या बहुसंस्कृतीवादासंबंधीच्या विचारांची चर्चा करा.

5 Write short notes (any two) टिपा लिहा (कोणत्याही दोन)

1. Machiavelli - Lions and Foxes मॅकियाव्हेली - सिंह आणि कोल्हे
2. Social contract according to John Rawls - सामाजिक करार - जॉन रॉल्स
3. Karl Marx - Revolution - कार्ल मार्क्स - क्रांती
4. Waves of Feminism - स्त्रीवादाच्या लाटा

3 hours

100 Marks

N.B.

1. Each question carries 20 marks. प्रत्येक प्रश्नाला 20 गुण आहेत.
2. All questions are compulsory. सर्व प्रश्न सोडवणे अनिवार्य आहे.
3. All questions have internal options. प्रत्येक प्रश्नाला अंतर्गत पर्याय दिलेला आहे.

1a. Explain Machiavelli's thoughts about the modern state.
आधुनिक राज्य यासंबंधीचे मॅकियाव्हेलीचे विचार स्पष्ट करा.

OR किंवा

1 b. Explain John Locke's theory of Natural Rights.
जॉन लॉकचा नैसर्गिक हक्काचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

2 a. Comment on John Stuart Mill's views on representative democracy.
प्रातिनिधीक लोकशाही संबंधी जॉन स्टुअर्ट मिलच्या मतावर टिप्पणी करा.

OR किंवा

2 b. Explain the Theory of Justice state by John Rawls.
जॉन रॉल्सने मांडलेला न्यायविषयक सिद्धांत स्पष्ट करा.

3 a. Explain Karl Marx's theory of Surplus Value.
कार्ल मार्क्सचा अतिरिक्त मूल्याचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

OR किंवा

3b. Write a brief note on the changes made by Antonio Gramsci in Marxism.
अँटीनियो ग्राम्सीने मार्क्सवादात केलेल्या बदलावर सविस्तर टिप लिहा.

4 a. Explain Simone de Beauvoir's contribution to feminism.
सिमोन द बोव्हाचे स्त्रीवादासंबंधीचे योगदान स्पष्ट करा.

OR किंवा

4 b. Explain the essential elements of multiculturalism as stated by Will Kymlicka.
विल किम्लिका यांनी मांडलेल्या बहुसंस्कृतीवादाचे आवश्यक घटक स्पष्ट करा.

5. Write short notes on any two of the following खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा.

- a. John Locke's Modern State. जॉन लॉक चे आधुनिक राज्य.
- b. J.S. Mill's views on Liberty. जे. एस. मिलचे स्वातंत्र्यासंबंधीचे विचार.
- c. Karl Marx's views on Dialectic Materialism. द्वंद्वात्मक भौतिकवादावर कार्ल मार्क्सची मते
- d. Simone de Beauvoir- The Second Sex. सिमोन डी बोव्हा- सेकंड सेक्स

[Time: 2 ½ Hours]

[Total Marks: 80]

Please check whether you have got the right question paper.

N.B.: 1. Attempt all questions.

2. Each question carries 20 marks.

1. a) Discuss in detail about the Nationalist Movement in Maharashtra. **20**

OR

1. b) Discuss the role of Samyukta Maharashtra Samiti in the formation of Maharashtra.

2. a) Explain the main features of Vidarbha region of Maharashtra. Discuss its developmental issues. **20**

OR

2. b) Discuss the salient features and developmental issues of Konkan region of Maharashtra.

3. a) Discuss the composition, powers and functions of Maharashtra State Legislature. **20**

OR

3. b) Explain the role, functions and powers of Chief Minister in Maharashtra's politics.

4. a) Analyze the concept of dominant caste and politics in Maharashtra. **20**

OR

4. b) Discuss in detail about the Dalit politics in Maharashtra.

[मराठी रूपांतर]

[वेळ: 2 ½ तास]

[गुण: ८०]

सूचना- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहे.

२) सर्व प्रश्नांना २० गुण आहेत.

१. अ) महाराष्ट्रातील राष्ट्रवादी चळवळीबद्दल सविस्तर चर्चा करा. २०

किंवा

१. ब) महाराष्ट्राच्या जडणघडणीत संयुक्त महाराष्ट्र समितीच्या भूमिकेची चर्चा करा. २०

२. अ) महाराष्ट्रातील विदर्भ प्रदेशाची मुख्य वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा आणि त्याच्या विकासाच्या मुद्द्यांवर चर्चा करा. २०

किंवा

२. ब) महाराष्ट्रातील कोकण विभागातील ठळक वैशिष्ट्ये आणि विकासात्मक समस्यांची चर्चा करा. २०

३. अ) महाराष्ट्र राज्य विधीमंडळाची रचना, अधिकार आणि कार्ये यांची चर्चा करा. २०

किंवा

३. ब) महाराष्ट्राच्या राजकारणातील मुख्यमंत्र्यांची भूमिका, कार्ये आणि अधिकार स्पष्ट करा. २०

४. अ) प्रबळ जातीची संकल्पना आणि महाराष्ट्रातील राजकारण याचे विश्लेषण करा. २०

किंवा

४. ब) महाराष्ट्रातील दलित राजकारणाविषयी सविस्तर चर्चा करा. २०

[Time: 2 ½ Hours]

[Total Marks: 80]

Please check whether you have got the right question paper.

N.B.: 1. Attempt all questions.

2. Each question carries 20 marks.

1. a) Give a brief account of Nationalist Movement in Maharashtra. 20

OR

1. b) Discuss the Impact of the formation of a United Maharashtra on Maharashtra's Politics. 20

2. a) What is Regional Imbalance? Explain its Causes and Problems. 20

OR

2. b) Narrate the features of Vidarbha sub-region and discuss the developmental issues of Vidarbha 20

3. a) Discuss in detail about the Legislature of Maharashtra 20

OR

3. b) Explain the Structure and Functions of High Court in Maharashtra. 20

4. a) Explain the Role of Other Backward Castes in Maharashtra Politics 20

OR

4. b) What is "Dominant caste"? Explain the politics of dominant caste in Maharashtra. 20

[मराठी रूपांतर]

[वेळ: 2 ½ तास]

[गुण: ८०]

सूचना- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहे.

२) सर्व प्रश्नांना २० गुण आहेत.

१. अ) महाराष्ट्रातील राष्ट्रवादी चळवळीचा संक्षिप्त आढावा घ्या २०

किंवा

१. ब) संयुक्त महाराष्ट्राच्या निर्मितीचे महाराष्ट्राच्या राजकारणावर झालेल्या परिणामांची चर्चा करा. २०

२. अ) प्रादेशिक असमतोल म्हणजे काय? प्रादेशिक असमतोलाची कारणे व समस्या स्पष्ट करा. २०

किंवा

२. ब) विदर्भ विभागाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करून विदर्भाच्या विविध विकासात्मक प्रश्नांची चर्चा करा २०

३. अ) महाराष्ट्राचे विधिमंडळ यावर सविस्तर विवेचन करा. २०

किंवा

३. ब) महाराष्ट्रातील उच्च न्यायालयाची रचना व कार्ये स्पष्ट करा. २०

४. अ) महाराष्ट्राच्या राजकारणातील इतर मागास जातींची भूमिका स्पष्ट करा. २०

किंवा

४ .ब) 'प्रबळ जात' म्हणजे काय? महाराष्ट्रातील वर्चस्व असलेल्या जातीचे राजकारण स्पष्ट करा. २०

Time: 3hrs

Max Marks: 100

N.B: (1) All questions are compulsory.

(2) All questions carry equal marks.

Q.1) Discuss films as a medium of popular expression and their importance in the understanding of political concepts

OR

Describe how war films have covered various aspects of international relations and has helped you in understanding the concept of war.

Q.2) Discuss the history and the significant landmarks in Indian films

OR

Comment on the contribution of documentary films in the understanding of socio-political issues in India.

Q.3) "Marathi Cinema is changing." Explain.

OR

Discuss the nature and history of Bengali Cinema

Q.4) Explain the impact of partition on women as shown in the films you have studied.

OR

With reference to the films you have watched, explain partition that had led to displacement of masses.

Q.5) Write Short Notes on **any two** of the following:

- Advantages of studying politics through films.
 - Silent Era of Indian Cinema
 - Malayalam Cinema
 - Partition of India.
-

वेळ: 3 तास

गुण: 100

N.B: (1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र.१) लोकप्रिय अभिव्यक्तीचे माध्यम म्हणून चित्रपट आणि राजकीय संकल्पना समजून घेण्यासाठी चित्रपटांचे महत्त्व यावर चर्चा करा

किंवा

युद्धावर आधारित चित्रपटांनी आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या विविध पैलूंचा समावेश कसा केला आहे आणि युद्धाची संकल्पना समजून घेण्यास कशी मदत केली आहे याचे वर्णन करा.

प्र.२) भारतीय चित्रपट सृष्टीचा इतिहास आणि काळाच्या पटलावर ठसा उमटवणाऱ्या चित्रपटांची चर्चा करा

किंवा

भारतातील सामाजिक-राजकीय समस्या समजून घेण्यासाठी माहितीपटांच्या योगदानावर टिप्पणी द्या.

प्र.३) "मराठी चित्रपट बदलत आहे." स्पष्ट करणे.

किंवा

बंगाली चित्रपटाचे स्वरूप आणि इतिहास यावर चर्चा करा

प्र.४) तुम्ही अभ्यास केलेल्या चित्रपटांमध्ये दाखवल्याप्रमाणे फाळणीचा स्त्रियांवर झालेला परिणाम स्पष्ट करा.

किंवा

तुम्ही पाहिलेल्या चित्रपटांच्या संदर्भात, फाळणीचे स्पष्टीकरण द्या ज्यामुळे जनतेचे विस्थापन झाले.

प्र.५) खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर टिपा लिहा:

- अ) चित्रपटांद्वारे राजकारणाचा अभ्यास करण्याचे फायदे.
- ब) भारतीय चित्रपटसृष्टीचा मूक युग
- क) मल्याळम सिनेमा
- ड) भारताची फाळणी.

[Time 3 Hours]

[Total Marks: 100]

Please check whether you have received the correct question paper or not.

- Instructions : 1) All questions are compulsory.
2) All questions carry equal marks.

- Q 1) Explain the structure and function of United Nations Organization? (20)
Or
Discuss the evolution of international organizations?
- Q 2) Explain the role of United Nations Organization in international peace? (20)
Or
Explain the role of International Atomic Energy Agency in nuclear arms control
- Q 3) Examine the significance of Millennium Development Goals (20)
Or
Discuss the role of the WHO and the FAO in eradicating poverty and ill-health from the world
- Q 4) Trace the origin and role of Organization of Petroleum Exporting Countries OPEC)? (20)
Or
Examine the objectives and the role of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)
- Q 5) Write notes (**any two**) (20)
A) Significance of international organizations
b) Achievements and Challenges for IAEA
C) UNEP
d) Success and failures of OPEC
-

[वेळ 3 तास]

[एकूण गुण: 100]

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे की नाही ते तपासा.

सूचना : 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहे.

2) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्रश्न 1) संयुक्त राष्ट्र संघटनेची रचना आणि कार्य स्पष्ट करा?

(20)

किंवा

आंतरराष्ट्रीय संघटनांच्या उगमाची चर्चा करा

प्रश्न 2) संयुक्त राष्ट्र संघटनेची आंतरराष्ट्रीय शांततेमधील भूमिका विशद करा?

(20)

किंवा

अण्वस्त्र नियंत्रणामधील आंतरराष्ट्रीय अणुऊर्जा आयोगाची भूमिका स्पष्ट करा

प्रश्न 3) सहस्त्रकालीन विकास उद्दिष्टांचे महत्व स्पष्ट करा

(20)

किंवा

जगातून गरिबी आणि आजाराचे उच्चाटन करण्यासाठी WHO आणि FAO च्या भूमिकेवर चर्चा करा

प्रश्न 4) पेट्रोलियम निर्यात करणाऱ्या राष्ट्रांच्या संघटनेची(OPEC) उत्पत्ती आणि भूमिका यांचा शोध घ्या

(20)

किंवा

आर्थिक सहकार्य आणि विकास संघटनेची (OECD) उद्दिष्टे व भूमिकेचे परीक्षण करा?

प्रश्न 5) टीपा लिहा (कोणतेही दोन)

(20)

अ) आंतरराष्ट्रीय संघटनांचे महत्व

ब) आंतरराष्ट्रीय अणुऊर्जा आयोगाचे यश आणि आव्हाने

क) संयुक्त राष्ट्र पर्यावरणविषयक कार्यक्रम

ड) पेट्रोलियम निर्यात करणाऱ्या राष्ट्रांच्या संघटनेचे यशापयश

Duration- 3 Hours

Total Marks- 100

वेळ ३ तास

गुण -१००

N.B. :- 1) All questions are compulsory. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत

2) All questions carry equal marks. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

3) Figures to the right indicates marks. उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात

- Q.1 A** Explain the Scope and Relevance of International Relations today. 20
आजच्या काळातील आंतरराष्ट्रीय संबंधांची व्याप्ती आणि समर्पकता स्पष्ट करा.
OR किंवा
- B** Describe the concept of power. What are the determinants of power?
सत्ता संकल्पनेचे वर्णन करा. सत्तेचे निर्धारक घटक कोणते आहेत ?
- Q 2 A** Explain the concept of Cold War and discuss its impact on creating a Bipolar World. 20
शीतयुद्ध संकल्पना स्पष्ट करा आणि त्याच्या द्विध्रुवीय विश्वरचना निर्मितीतील परिणामांची चर्चा करा
OR किंवा
- B** Do you agree that the present world order is Multipolar? Give reasons for your answer
समकालीन विश्वरचना बहुध्रुवीय आहे या मताशी तुम्ही सहमत आहात का? तुमच्या उत्तरासाठी कारणे द्या.
- Q 3 A** Define Conflict and discuss the Causes of Conflict. 20
संघर्ष संकल्पनेचा अर्थ सांगा आणि संघर्षाच्या कारणांची चर्चा करा
OR किंवा
- B** Define Disarmament and discuss major disarmament efforts made for world peace. 20
निःशस्त्रीकरणाची व्याख्या करा जागतिक शांततेसाठी केलेल्या प्रमुख निःशस्त्रीकरण प्रयत्नांची चर्चा करा.
- Q 4 A** Discuss the objectives and role of the World Bank 20
जागतिक बँकेची उद्दिष्ट्ये आणि भूमिकेची चर्चा करा.
OR किंवा
- B** Explain the concept of Globalisation. Discuss its advantages and disadvantages.
जागतिकीकरणाची संकल्पना स्पष्ट करा त्याच्या फायदे आणि तोट्यांची चर्चा करा.
- Q 5** Write Short Notes on **Any Two** of the following खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर टिपा लिहा. 20
- a) Realist Approach
वास्तववादी दृष्टीकोन
- b) International Monetary Fund
आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी
- c) Collective Security
सामुहिक सुरक्षा
- d) National Interest
राष्ट्रीय हित

Duration- 3 Hours

वेळ ३ तास

Total Marks- 100

गुण -१००

- N.B. :-** 1) All questions are compulsory. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत
2) All questions carry equal marks. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत
3) Figures to the right indicates marks. उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

- Q.1** **A** Discuss the scope and relevance of International Relations. 20
आंतरराष्ट्रीय संबंधांच्या व्याप्ती आणि समर्पकतेची चर्चा करा.
OR किंवा
- B** Define power and discuss various determinants of power 20
सत्तेचा अर्थ सांगून सत्तेच्या विविध निर्धारक घटकांची चर्चा करा.
- Q 2** **A** Discuss the role of the Cold War in creating a Bipolar world. 20
द्विध्रुवीय विश्व रचनेच्या निर्मितीतील शीतयुद्धाच्या भूमिकेची चर्चा करा.
OR किंवा
- B** Define Unipolarity. Assess its impact on the contemporary world politics. 20
एक ध्रुवीय विश्व रचना संकल्पनेचा अर्थ सांगा. समकालीन जगावरील त्याच्या परिणामांचे मूल्यमापन करा.
- Q 3** **A** Explain Conflict and discuss changing nature of International Conflict. 20
संघर्ष संकल्पना स्पष्ट करून आंतरराष्ट्रीय संघर्षाच्या बदलत्या स्वरूपाची चर्चा करा.
OR किंवा
- B** Explain Disarmament and discuss major disarmament efforts of the international community to bring peace in the world. 20
निःशस्त्रीकरणाची संकल्पना स्पष्ट करा आणि जागतिक शांततेसाठी आंतरराष्ट्रीय समूहाकडून झालेल्या प्रमुख प्रयत्नांची चर्चा करा.
- Q 4** **A** What is Globalisation? Explain its advantages and disadvantages. 20
जागतिकीकरण म्हणजे काय ? त्याचे फायदे आणि तोटे स्पष्ट करा.
OR किंवा
- B** Discuss the objectives and role of the European Union 20
युरोपियन महासंघाच्या उद्दिष्ट्ये आणि भूमिकेची चर्चा करा.
- Q 5** Write Short Notes on **Any Two** of the following खालीलपैकी कोणत्याही दोनवर टिपा लिहा. 20
- a) Techniques of Balance of Power
सत्ता समतोलाची तंत्रे
- b) Realist Approach
वास्तववादी दृष्टीकोन
- c) International Monetary Fund
आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी
- d) Collective Security
सामूहिक सुरक्षा

Time : 2.5 Hours

Marks : 80.

Instructions: 1) Solve all questions.

2) All questions carry equal marks.

3) Figures to the right indicate full marks.

Q. :1) Explain the characteristics of Local Self-Government by explaining its meaning. 20

OR

Explain the changes brought about by the 73rd Constitutional Amendment in the Panchayat Raj system. 20

Q. : 2) Examine the role of Gram Panchayat in social and economic development. 20

OR

Explain the structure and function of Zilla Parishad. 20

Q. 3) State the objectives of Swachh Bharat Abhiyan of Government of India. 20

OR

Explain the importance of Jalswaraj Yojana in rural water supply schemes. 20

Q. : 4) Discuss the current status of women reservation in Panchayat Raj system in Maharashtra. 20

OR

Discuss the issues of Autonomy in Panchayat Raj system. 20

वेळ : २.५ तास

गुण : ८०.

- सूचना: १) सर्व प्रश्न सोडवा.
२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

प्रश्न :१) स्थानिक स्वशासनाचा अर्थ सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

२०

किंवा

७३ व्या घटनादुरुस्तीने पंचायत राज व्यवस्थेत झालेले बदल स्पष्ट करा.

२०

प्रश्न :२) ग्रामपंचायतच्या सामाजिक व आर्थिक विकासातील भूमिकेचे परीक्षण करा.

२०

किंवा

जिल्हा परिषदेची रचना व कार्य स्पष्ट करा.

२०

प्रश्न : ३) भारत सरकारच्या स्वच्छ भारत अभियानाची उद्दिष्टे सांगा.

२०

किंवा

ग्रामीण पाणीपुरवठा योजनांमध्ये जलस्वराज योजनेचे महत्व स्पष्ट करा.

२०

प्रश्न : ४) महाराष्ट्रातील पंचायत राज व्यवस्थेतील महिला आरक्षणाच्या सद्यस्थितीवर विवेचन करा.

२०

किंवा

पंचायत राज्य व्यवस्थेतील स्वायत्ततेच्या मुद्द्यांची चर्चा करा.

२०

Time: 3 Hours

Marks: 100

- N.B:** 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.
3) Draw neat diagrams wherever necessary.

Q.1. Attempt ANY TWO of the following questions. (20)

- (A) Write distinction between Economic Growth and Development.
(B) Explain the concept of Gender Development Index.
(C) Discuss the Sen's Capability Approach.

Q.2 Attempt ANY TWO of the following questions (20)

- (A) Describe in detail the three indivisibilities of Big Push Theory.
(B) Write in detail Harrod's model of economic growth.
(C) Examine Lewis model of Unlimited Supply of Labour.

Q.3. Attempt ANY TWO of the following questions. (20)

- (A) Elaborate the role of Health in Human Capital.
(B) What is poverty? Explain the Headcount Index and Poverty Gap index as measurement of poverty.
(C) What is Migration? Discuss the effects of Migration.

Q. 4. Attempt ANY TWO of the following questions. (20)

- A) Explain the role of Infrastructure in Economic Development.
B) Describe the Role of Technology in Economic Development.
C) Discuss the arguments for and against the planning

Q.5. Write explanatory notes on: (20)

- a) Millennium Development Goals (MDGs).
b) Schumpeter's theory of economic development
c) Features Inclusive Growth.
d) Green Technology.

Or

Q.5. Multiple choice question, Select an appropriate option (20)

1. Economic development brings _____ changes in the economy.
a) Quantitative and qualitative
b) Only Quantitative
c) Only Qualitative
d) Neither quantitative nor qualitativ
2. According to Amartya Sen, _____ refers to what people actually do and are, they are achievements of people.
a) Capabilities
b) Entitlements
c) Functioning
d) Freedom

3. _____ formula is used to calculate Green GDP.
 - a) GDP+Net factor income from abroad
 - b) GDP+C+I+G
 - c) GDP- Depreciation
 - d) GDP-Net natural capital consumption
4. The pillars of sustainability are _____.
 - a) Economic
 - b) Social
 - c) Environmental
 - d) All of these
5. _____ provides an insight into gender disparities in achievements in basic capabilities – health, education and command over economic resources.
 - a) Gender related development index
 - b) Gross national product
 - c) Per Capita Income
 - d) Poverty index
6. According to Lewis, _____ sector is that part of economy which uses reproducible capital.
 - a) Subsistence sector
 - b) Capitalist sector
 - c) Foreign sector
 - d) Agriculture sector
7. _____ requires simultaneous setting up of a large number of industries.
 - a) Indivisibility in the production function
 - b) Indivisibility of demand
 - c) Indivisibility in the supply of savings
 - d) Indivisibility of Government function
8. According to Schumpeter, once innovation becomes successful and profitable, others follow the field _____.
 - a) Individually
 - b) In a swarm- like clusters
 - c) No one follows
 - d) None of these
9. According to Harrod Model, Natural rate of growth _____.
 - a) Sets upper limit to the actual growth rate
 - b) Is the actual growth rate
 - c) Decided by natural factors
 - d) Is decided by foreign investment
10. The theory of Stages of Economic Growth is given by _____.
 - a) Rostow
 - b) Rodan
 - c) Nelson
 - d) Leibenstein

11. Gini coefficients are aggregate inequality measures and can vary anywhere between ____ .
- 1 and 2
 - 2 and 3
 - 0 and 1
 - 0 and infinity
12. The average poverty gap is defined as ____ .
- H/N
 - TPG/N
 - TPG/H
 - None of these
13. Microfinance has emerged as a growing industry to provide financial services to ____.
- Very poor people
 - Rich people
 - Very rich people
 - All of the above
14. ____ growth is a concept that advances equitable opportunities for economic participants during economic growth with benefits incurred by every section of society.
- Inclusive
 - Sustainable
 - Economic
 - Income
15. ____ on education includes money spent by public authorities in providing education and opportunity cost involved in its expenditure.
- Private cost
 - Public cost
 - Social cost
 - Social benefit
16. Technical progress is ____ if with a given input of the labour and capital, the innovation raises the marginal productivity of labour relative to the marginal productivity of capital.
- Capital saving
 - Labour saving
 - Neutral
 - None of these
17. ____ Infrastructure includes services such as health and education.
- Economic
 - Social
 - Physical
 - None of these
18. ____ is an ideological movement that involves small scale, labour intensive, energy efficient, locally controlled projects .
- Appropriate technology
 - Capital saving
 - Labour saving
 - Neutral

19. _____ planning is a type of planning that involves the participation of local communities in the economic decision making process.
- Indicative
 - Decentralised
 - Structural
 - Perspective
20. Planning by command, totalitarian planning, imperative planning and planning by coercion are alternative names for _____ .
- Planning by inducement
 - Planning by direction
 - Democratic Planning
 - Perspective Planning

मराठी रूपांतर

वेळ: ३ तास

गुण: १००

सूचना:

- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- २) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- ३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

प्रश्न १. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

(२०)

- अ) आर्थिक वृद्धी आणि विकास यातील फरक लिहा.
- ब) लिंग विकास निर्देशांकाची संकल्पना स्पष्ट करा.
- क) सेन यांच्या क्षमताधिष्ठित दृष्टिकोनावर चर्चा करा.

प्रश्न २ रा. खालील प्रश्नाची उत्तरे सोडवा. (कोणतेही दोन)

(२०)

- अ) प्रबळ चालना सिद्धांतातील तीन अविभाज्यतांचे सविस्तर वर्णन करा.
- ब) हॅरोड यांचे आर्थिक वृद्धी प्रतिमान सविस्तर लिहा.
- क) लेविस यांच्या अमर्याद श्रम पुरवठा प्रतिमानाचे परीक्षण करा.

प्रश्न ३ रा. खालील प्रश्नाची उत्तरे सोडवा. (कोणतेही दोन)

(२०)

- अ) मानवी भांडवलामध्ये आरोग्याची भूमिका विशद करा.
- ब) दारिद्र्य म्हणजे काय? शिरगणती निर्देशांक आणि दारिद्र्य तफावत या दारिद्र्य मापनाच्या पद्धती म्हणून स्पष्ट करा.
- क) स्थलांतर म्हणजे काय? स्थलांतराच्या परिणामावर चर्चा करा.

प्रश्न ४. खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडावा.

(२०)

- अ) आर्थिक विकासातील पायाभूत सुविधांची भूमिका स्पष्ट करा.
- ब) आर्थिक विकासातील तंत्रज्ञानाची भूमिका विषद करा.
- क) नियोजनाच्या बाजूने व विरुद्ध युक्तिवाद लिहा .

प्रश्न ५ .स्पष्टीकरणात्मक टिपा लिहा.

(२०)

- अ) सहस्र विकासाची ध्येय
- ब) शम्पीटर यांचा आर्थिक विकास सिद्धांत
- क) सर्वसमावेशक वृद्धीची वैशिष्ट्ये
- ड) हरित तंत्रज्ञान

किंवा

प्रश्न ५. बहुपर्यायी प्रश्न, योग्य पर्याय निवडा.

(२०)

१. आर्थिक विकास अर्थव्यवस्थेत _____ बदल आणतो .

- अ.संख्यात्मक व गुणात्मक
- ब.फक्त संख्यात्मक
- क फक्त गुणात्मक
- ड .संख्यात्मक किंवा गुणात्मकही नाही

२ . अमर्त्य सेन यांच्या मते, _____ म्हणजे लोक प्रत्यक्षात काय करतात आणि काय आहेत ते संदर्भित करतात, ते लोकांचे यश आहे.

- अ क्षमता
- ब अधिकार
- क कार्यरत
- ड स्वातंत्र्य

३ . हरित जीडीपीची गणना करण्यासाठी _____ सूत्र वापरले जाते.

- अ . जीडीपी + परदेशातून निव्वळ घटकांचे उत्पन्न
- ब . जीडीपी + सी + आय + जी
- क . जीडीपी- घसारा
- ड . जीडीपी-नेट नैसर्गिक भांडवलचा वापर

४ . शाश्वततेचे आधारस्तंभ _____ आहेत.

- अ आर्थिक
- ब सामाजिक
- क पर्यावरणविषयक
- ड या सर्व

५ . _____ मुलभूत क्षमतांमध्ये - आरोग्य, शिक्षण आणि आर्थिक संसाधनांवर नियंत्रण यामधील यशांमधील लैंगिक असमानतेबद्दल अंतर्दृष्टी प्रदान करते.

- अ लिंग संबंधित विकास निर्देशांक
- ब एकूण राष्ट्रीय उत्पादन
- क दरडोई उत्पन्न
- ड रिबी निर्देशांक

६ . लुईसच्या मते, _____ क्षेत्र हा अर्थव्यवस्थेचा एक भाग आहे जो पुनरुत्पादक भांडवल वापरतो.

- अ . निर्वाह क्षेत्र
- ब. भांडवलशाही क्षेत्र
- क. परदेशी क्षेत्र
- ड. कृषी क्षेत्र

७ . एकाच वेळी मोठ्या संख्येने उद्योग उभारण्यासाठी _____ ची आवश्यकता असते .

- अ उत्पादन कार्यात अविभाज्यता
- ब मागणीची अविभाज्यता
- क चतीच्या पुरवठ्यात अविभाज्यता
- ड सरकारी कामकाजाची अविभाज्यता

८. शुम्पीटरच्या मते, एकदा नवनिर्मिती यशस्वी आणि फायदेशीर झाली की, इतर _____ या क्षेत्राचे अनुसरण करतात

- अ वैयक्तिकरित्या
- ब झुडी सारख्या गुच्छात
- क कोणीही फॉलो करत नाही
- ड यापैकी एकही नाही

९ . हॅरॉड मॉडेलनुसार, नैसर्गिक वाढीचा दर _____.

- अ वास्तविक वाढ दराची वरची मर्यादा निश्चित करते
- ब वास्तविक विकास दर आहे
- क नैसर्गिक घटकांद्वारे निर्णय घेतला जातो
- ड परदेशी गुंतवणुकीवर निर्णय घेतला जातो

१० . आर्थिक वाढीच्या टप्प्यांचा सिद्धांत _____ यांनी दिला आहे.

- अ रोस्टो
- ब रोडन
- क नेल्सन
- ड लीबेन्स्टाईन

११ . गिनी गुणांक हे एकूण असमानतेचे मापन आहेत आणि ते _____ दरम्यान कुठेही बदलू शकते.

- अ १ आणि २
- ब २ आणि ३
- क ० आणि १
- ड ० आणि अनंत

१२ . सरासरी दारिद्र्य अंतर _____ म्हणून परिभाषित केले आहे

- अ H/N
- ब TPG/N
- क TPG/H
- ड यापैकी काहीही नाही

१३ . सूक्ष्म वित्त ____ ला आर्थिक सेवा प्रदान करण्यासाठी वाढणारा उद्योग म्हणून उदयास आला आहे.
अ . खूप गरीब लोक
ब . श्रीमंत लोक
क . खूप श्रीमंत लोक
ड . वरील सर्व

१४ . ____ वाढ ही अशी संकल्पना आहे जी आर्थिक वाढीदरम्यान आर्थिक भाग घेणा-यांना समान संधी मिळवून देते आणि त्यासह समाजातील प्रत्येक घटकाद्वारे होणारे फायदे.
अ . सर्वसमावेशक
ब . टिकाऊ
क . आर्थिक
ड . उत्पन्न

१५ . ____ शिक्षणावरील सार्वजनिक अधिका-यांद्वारे खर्च करण्यात येणा-या पैशांचा आणि शैक्षणिक खर्चात त्याच्या गुंतवणूकीचा समावेश आहे.
अ . खाजगी खर्च
ब . सार्वजनिक खर्च
क . सामाजिक खर्च
ड . सामाजिक लाभ

१६ . तांत्रिक प्रगती ____ आहे जर श्रम आणि भांडवलाच्या दिलेल्या आदनांसह, नवकल्पना भांडवलाच्या किरकोळ उत्पादकतेच्या तुलनेत श्रमाची किरकोळ उत्पादकता वाढवते.
अ . भांडवलाची बचत
ब . श्रम बचत
क . तटस्थ
ड . यापैकी काहीही नाही

१७ . ____ पायाभूत सुविधांमध्ये आरोग्य आणि शिक्षण यासारख्या सेवांचा समावेश होतो.
अ . आर्थिक
ब . सामाजिक
क . शारीरिक
ड . यापैकी एकही नाही

१८ . ____ ही एक वैचारिक चळवळ आहे ज्यामध्ये लहान, श्रमिक, ऊर्जा कार्यक्षम, स्थानिक पातळीवर नियंत्रित प्रकल्पांचा समावेश आहे
अ . योग्य तंत्रज्ञान
ब . भांडवलाची बचत
क . श्रम बचत
ड . तटस्थ

१९ . _____ नियोजन हे नियोजनाचा एक प्रकार आहे ज्यामध्ये आर्थिक निर्णय प्रक्रियेत स्थानिक समुदायांचा सहभाग असतो.

- अ सूचक
- ब विकेंद्रित
- क रचनात्मक
- ड दृष्टीकोनात्मक

२० . आज्ञेनुसार नियोजन, निरंकुश नियोजन, अत्यावश्यक नियोजन आणि बळजबरीने नियोजन ही _____ साठी पर्यायी नावे आहेत.

- अ प्रलोभन करून नियोजन
- ब दिशानिर्देशानुसार नियोजन
- क लोकशाही नियोजन
- ड दृष्टीकोन नियोजन

Time:- 2.30 Hours

80 Marks

- Instructions:-1) All questions must be solved
2) All questions carry equal marks

Q. 1:- Solve any two questions from the following –

20

- Suggest measures to increase the productivity of Indian agriculture
- Explain the ways of Indian water management
- Explain the problems of agricultural labourers in India

Q. 2:- Solve any two questions from the following -

20

- Explain the causes of rural credit market in India
- Explain the importance of NABARD in the development of Indian agriculture
- Explain the institutional and non-institutional channels of agricultural finance in India

Q. 3:- Solve any two of the following questions –

20

- Explain the favourable impact of WTO on Indian agriculture sector
- Explain the objectives and benefits of National Agricultural Market
- Explain the solution plan to solve the problems of agricultural marketing

Q. 4:- Solve any two questions from the following –

20

- Explain the importance of organic farming in Indian agricultural development
- Write information about mechanization of Indian agriculture
- Explain the causes of suicide of Indian farmers

Time:- 2.30 Hours

80 Marks

- सूचना :-1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे
2) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

प्रश्न 1ला :- खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा -

20

- अ) भारतीय शेतीची उत्पादकता वाढवण्यासाठी उपाय सुचवा
ब) भारतीय जलव्यवस्थापनाचे मार्ग स्पष्ट करा
क) भारतातील शेतमजुरांच्या समस्या स्पष्ट करा

प्रश्न 2रा :- खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा -

20

- अ) भारतातील ग्रामीण कर्जबाजाराची कारणे स्पष्ट करा
ब) भारतीय शेती विकासातील नाबार्डचे महत्त्व स्पष्ट करा
क) भारतातील कृषी वित्त पुरवठ्याचे संस्थात्मक व असंस्थात्मक मार्ग स्पष्ट करा

प्रश्न 3रा :- खालीलपैकी कोणते दोन प्रश्न सोडवा -

20

- अ) जागतिक व्यापार संघटनेचे भारतीय शेती क्षेत्रावरील अनुकूल परिणाम स्पष्ट करा
ब) राष्ट्रीय कृषी बाजाराची उद्दिष्टे व फायदे स्पष्ट करा
क) कृषी विपणनाच्या समस्या सोडवण्याचे उपाय योजना स्पष्ट करा

प्रश्न 4था :- खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा -

20

- अ) भारतीय कृषी विकासातील सेंद्रिय शेतीचे महत्त्व स्पष्ट करा
ब) भारतीय शेतीचे यांत्रिकीकरण विषयी माहिती लिहा
क) भारतीय शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येची कारणे स्पष्ट करा

TIME: 3 HRS

MARKS 80

- N.B. 1. All questions are compulsory.
2. All questions carry equal marks.
3. Draw neat diagrams where necessary.

Q. 1 - Solve any two sub-questions from the following. 20

- a) Explain the Adam Smith's concept of division of labor.
- b) Discuss the Ricardo's theory of value.
- c) Explain the concept of surplus value of Karl Marx.

Q. 2 - Solve any two sub-questions from the following. 20

- a) Explain the Alfred Marshall's concept of consumer's surplus.
- b) Explain the Schumpeter's thoughts on economic development and innovation.
- c) Explain the Pigou's thoughts on welfare economics.

Q. 3 - Solve any two sub-questions from the following. 20

- a) Discuss the Keynesian employment theory.
- b) Explain the Keynesian thoughts about the business cycle.
- c) Explain the role of fiscal policy in economic development.

Q. 4 - Solve any two sub-questions from the following. 20

- a) What is stagflation? State the causes of stagflation.
- b) Explain the long-term Philips curve with the help of figure.
- c) Explain the life cycle consumption theory.

(मराठी रूपांतर)

[वेळ : ३ तास]

[एकूण गुण: ८०]

- सुचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहे.
२. सर्व प्रश्नांना अंतर्गत पर्याय आहेत.
३. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात
४. मुळ इंग्रजी प्रमाण मानावे.

प्रश्न १ - खालीलपैकी कोणतेही दोन उपप्रश्न सोडवा.

20

- अ) अँडम स्मिथच्या श्रम विभागणीची संकल्पना स्पष्ट करा.
ब) रिकार्डोच्या मूल्य सिद्धांताची चर्चा करा.
क) कार्ल मार्क्सच्या अतिरिक्त मूल्याची संकल्पना स्पष्ट करा.

प्रश्न २ - खालीलपैकी कोणतेही दोन उपप्रश्न सोडवा.

20

- अ) अल्फ्रेड मार्शल यांची उपभोक्त्याचे संतोषाधिक्य ही संकल्पना स्पष्ट करा.
ब) शुंपीटरचे आर्थिक विकास आणि नवप्रवर्तन याविषयीचे विचार विशद करा.
क) पिगुचे कल्याणकारी अर्थशास्त्रावरील विचार विशद करा.

प्रश्न ३ - खालीलपैकी कोणतेही दोन उपप्रश्न सोडवा.

20

- अ) केन्सच्या रोजगार सिद्धांताची चर्चा करा.
ब) केन्सचे व्यापार चक्रासंबंधी विचार स्पष्ट करा.
क) आर्थिक विकासामध्ये राजकोषीय धोरणाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न ४ - खालीलपैकी कोणतेही दोन उपप्रश्न सोडवा.

20

- अ) मंदिजन्य भाववाढ म्हणजे काय? मंदिजन्य भाववाढीची कारणे सांगा.
ब) दीर्घकालीन फिलिप्स वक्र आकृतीच्या साह्याने स्पष्ट करा.
क) जीवन चक्र उपभोग सिद्धांत स्पष्ट करा.

Time : 3 Hours

Total Marks: 100

- Instructions:** 1. All the questions are compulsory
2. Figures to the right indicate full mark
3. Draw neat diagrams wherever necessary

- Q.1** Answer **any Two** of the following. **20**
- a) Discuss the Walrasian general equilibrium theory.
 - b) Explain Pareto optimality marginal condition of efficiency in exchange.
 - c) Describe Arrow's impossibility theorem.
- Q.2** Answer **any Two** of the following. **20**
- a) Explain the meaning features of monopoly market.
 - b) What is the price discrimination? State various degrees of price discrimination.
 - c) Explain the concept of product differentiation in monopolistic competition.
- Q.3** Answer **any Two** of the following. **20**
- a) Explain the Cournots model of oligopoly.
 - b) Define Price Leadership and discuss the low cost firm Price Leadership Model.
 - c) Describe the 'Prisoner's Dilemma' strategy in game theory.
- Q.4** Answer **any Two** of the following. **20**
- a) Explain the significance of economics of search.
 - b) Discuss the principal-agent problem.
 - c) State what is the problem of adverse selection and suggest various measures to reduce adverse selection
- Q.5** Write notes (**Any Two**). **20**
- a) Pareto optimality and perfect competition
 - b) Excess capacity in monopolistic competition.
 - c) Centralized cartel
 - d) Lemons market

OR

Q.5 Choose the correct alternatives of the following.

20

1. ----- analysis deals with the equilibrium of the entire organization of consumers, producer's, firms and industries in an economy.
 - a) General equilibrium
 - b) Partial equilibrium
 - c) Business cycle
 - d) Rational expectation

2. Theory of general equilibrium introduced by -----
 - a) Alfred Weber
 - b) Doctor Marshall
 - c) Leon Walars
 - d) Joseph Schumpeter

3. Pareto analysis ignores changes ----- in the economy.
 - a) In production
 - b) In supply
 - c) In Technical
 - d) In Demand

4. In an Edgeworth box the ----- is the set of tangency points between the indifference curves of the two consumers.
 - a) The demand curve
 - b) The contract curve
 - c) The supply curve
 - d) Phillips curve

5. Equilibrium of production is efficient allocation of resources among -----
 - a) Consumers
 - b) Firms
 - c) Labours
 - d) Capital

6. AR & MR curves under monopoly are -----
 - a) Horizontal
 - b) Upward sloping
 - c) Downward sloping
 - d) Vertical

7. Which of the following is the fundamental source of monopoly power?
 - a) Perfectly elastic demand
 - b) Perfectly inelastic demand
 - c) Unitary elastic demand
 - d) Barriers to entry of the new firms

8. Which of the following is the objective of price discrimination?
 - a) Maintaining Huge stocks
 - b) To earn maximum profits
 - c) Enjoying the economies of scale
 - d) Establishing equity through pricing

9. Consumers are more exploited in the price discrimination situation.
 - a) Second degree
 - b) First degree

- c) Third degree
d) Fourth degree
- 10 ----- refers to differentiating products on the basis of brand, size, colour, Shape etc.
a) Product differentiation
b) Product diversification
c) Product war
d) Price discrimination
- 11 In Cournot's model, each producer ultimately produces ----- of the total output.
a) $1/5$
b) $1/4$
c) $1/3$
d) $1/2$
- 12 ----- is a form of imperfect collusive oligopoly.
a) Centralized Cartel
b) Market Sharing Cartel
c) Price Leadership
d) Product Leadership
- 13 Which of the following is a non-zero sum game?
a) Chess
b) Prisoner's Dilemma
c) Cartel
d) Competition in duopoly
14. In a non-collusive oligopoly price is ____
a) Rigid
b) High
c) Low
d) Flexible
- 15 In game theory, a choice that is optimal for a firm no matter what its competitors do is referred to as ----
a) The dominant strategy.
b) The game-winning choice.
c) Prisoners dilemma
d) Nash Equilibrium
- 16 Consumers are always in search of -----
a) Cheap product
b) Expensive product
c) Worst product
d) Old product
- 17 Asymmetric information can cause ---- problem
A) Market failure
b) Government failure
c) Market operations
d) Market profit
- 18 Lemons market is the market for _____
a) Defective products
b) Good products

- c) Sellers
 - d) Byers
19. Which of the following business is related to the moral hazard problem?
- a) Bank business
 - b) Insurance business
 - c) Construction business
 - d) Industry business
20. ----- use to help buyers evaluate the quality of products.
- a) Demand
 - b) Markets signals
 - c) Supply
 - d) Expenditure

वेळ : 3 तास

एकूण गुण: १००

- सूचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत
२. उजवीकडील अंक एकूण गुण दर्शवितात
३. आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

- प्र.१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) वॉलराच्या सर्वसाधारण समतोल सिद्धांताची चर्चा करा.
ब) विनिमयाच्या संदर्भात पॅरोटो महत्तमतेच्या सीमान्त अटीचे स्पष्टीकरण द्या
क) अॅरोच्या अशक्यता प्रमेयाचे वर्णन करा.
- प्र.२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) मत्तेदारी बाजाराचा अर्थ व वैशिष्ट्ये विशद करा.
ब) मूल्यविभेद म्हणजे काय? मूल्यविभेदाच्या विविध श्रेणी सांगा.
क) मत्तेदारीयुक्त स्पर्धेतील वस्तू विभेद संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) अल्पजनाधीकारातील कुर्नोचे प्रतिमान स्पष्ट करा.
ब) किंमत नेतृत्वाची व्याख्या देवून अल्प खर्च किंमत नेतृत्व प्रतिमानाची चर्चा करा.
क) खेळ सिद्धांतातील 'कैद्याचा पेचप्रसंग' डावपेचाचे वर्णन करा.
- प्र.४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) शोधाच्या अर्थशास्त्राचे महत्व स्पष्ट करा.
ब) मालक- प्रतिनिधी समस्येची चर्चा करा.
क) प्रतिकूल निवडीची समस्या म्हणजे काय? प्रतिकूल निवड समस्या कमी करण्यासाठी विविध उपाय सुचवा.
- प्र.५. टीपा लिहा (कोणतेही दोन) २०
- अ) पॅरोटो महत्तमता आणि पूर्ण स्पर्धा
ब) मत्तेदारी युक्त स्पर्धेतील अतिरिक्त क्षमता
क) केंद्रीकृत कार्टेल
ड) लेमन्स बाजार

किंवा

प्र.५. खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडा.

२०

१. ----- विश्लेषण अर्थव्यवस्थेतील ग्राहक, उत्पादक, कंपनी आणि उद्योगांच्या संपूर्ण संघटनेच्या समतोलतेशी संबंधित आहे.

- अ) सामान्य समतोल
- ब) आंशिक समतोल
- क) व्यवसाय चक्र
- ड) तर्कशुद्ध अपेक्षा

२. सार्वत्रिक संतुलन सिद्धांत ----- यांनी विकसित केला.

- अ) आल्फ्रेड वेबर
- ब) डॉक्टर मार्शल
- क) लिआन वॉलरास

ड) जोसेफ शूम्प्टर

३. पॅरटो विश्लेषण अर्थव्यवस्थेतील ----- बदलांकडे दुर्लक्ष करते.

- अ) उत्पादनातील
- ब) पुरवठ्यातील
- क) तंत्रज्ञानातील
- ड) मागणीतील

४. एजवर्थ बॉक्समध्ये ----- हा दोन उपभोक्त्यांच्या समवृत्ती वक्रांमधील स्पर्श बिंदूचा संच असतो

- अ) मागणी वक्र
- ब) करार वक्र
- क) पुरवठा वक्र
- ड) फिलिप्स वक्र

५. उत्पादनाचा समतोल म्हणजे ----- संसाधनांचे कार्यक्षम वाटप होय.

- अ) उपभोक्त्यांमधील
- ब) पेढ्यांमधील
- क) श्रमिकांमधील
- ड) भांडवलामधील

६. मत्केदारी अंतर्गत AR आणि MR वक्र ----- असतात.

- अ) क्षैतिज समांतर
- ब) ऊर्ध्वगामी उतार
- क) खालच्या दिशेने उतार
- ड) उभे

- ७ खालीलपैकी एकाधिकार शक्तीचा मूलभूत स्रोत कोणता आहे?
अ) पूर्ण लवचिक मागणी
ब) पूर्ण अलवचिक मागणी
क) एकक लवचिक मागणी
ड) नवीन कंपन्यांच्या प्रवेशासाठी अडथळे
- ८.. किंमत भेदभावाचा उद्देश खालीलपैकी कोणता आहे?
अ) प्रचंड साठा राखणे
ब) जास्तीत जास्त नफा मिळवणे
क) प्रमाणाचे बचालींचा आनंद घेणे
ड) किंमतीद्वारे समता प्रस्थापित करणे
९. मूल्यभेदाच्या परिस्थितीत ग्राहकांचे अधिक शोषण होते.
अ) द्वितीय श्रेणी
ब) प्रथम श्रेणी
क) तृतीय श्रेणी
ड) चतुर्थ श्रेणी
१०. ----- हे ब्रँड, आकार, रंग, आकार इत्यादींच्या आधारावर उत्पादनांमध्ये फरक करणे संदर्भित करते.
अ) उत्पादन भिन्नता
ब) वस्तुभेद
क) उत्पादन युद्ध
ड) किमतीत भेदभाव
११. कुर्नोट प्रतिमानामध्ये, प्रत्येक उत्पादक शेवटी एकूण उत्पादनाच्या ----- उत्पादन करतो.
अ) $\frac{1}{4}$
ब) $\frac{1}{8}$
क) $\frac{1}{3}$
ड) $\frac{1}{2}$
१२. ----- हे अपूर्ण संगनमत अल्पाधिकाराचे एक रूप आहे.
अ) केंद्रीकृत कार्टेल
ब) मार्केट शेअरिंग कार्टेल
क) किंमत नेतृत्व
ड) उत्पादन नेतृत्व

- १३ खालीलपैकी कोणता अशुन्य बेरीज खेळ आहे?
अ) बुद्धिबळ
ब) कैद्यांची कोंडी
क) कार्टेल
ड) द्वाधिकारातील स्पर्धा
- १४ असंगत अल्पधिकारातील किंमत ----- असते.
अ) ताठर
ब) उच्च
क) कमी
ड) लवचीक
- १५ खेळ सिद्धांतामध्ये, प्रतिस्पर्धी काय निर्णय घेतो याचा विचार न करता पेढीला स्वतःचा निर्णय उपलब्ध असणे म्हणजे ----- होय.
अ) प्रभावी व्यूह
ब) खेळ जिंकण्याची निवड
क) कैद्यांची कोंडी
ड) नॅश समतोल
- १६ ग्राहक नेहमी ----- च्या शोधात असतात
अ) स्वस्त उत्पादन
ब) महाग उत्पादन
क) सर्वात वाईट उत्पादन
ड) जुने उत्पादन
१७. विषम माहिती ----- समस्या निर्माण करू शकते
अ) बाजार अपयश
ब) सरकार अपयश
क) बाजारातील कामकाज
ड) बाजारातील नफा
- १८ लेमन्स बाजार _____ चा बाजार आहे
अ) सदोष उत्पादने
ब) चांगली उत्पादने
क) विक्रेते
ड) ग्राहक

- १९ खालीलपैकी कोणता व्यवसाय नैतिक धोक्याच्या समस्येशी संबंधित आहे?
- अ) बँक व्यवसाय
ब) विमा व्यवसाय
क) बांधकाम व्यवसाय
ड) उद्योग व्यवसाय
- २० खरेदीदारांना उत्पादनांच्या गुणवत्तेचे मूल्यांकन करण्यात मदत करण्यासाठी -----वापरतात.
- अ) मागणी
ब) बाजार संकेत
क) पुरवठा
ड) खर्च

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

- N. B.:**
- 1) All questions are compulsory.
 - 2) Each question carries 20 marks.
 - 3) Use of simple calculator is allowed.
 - 4) Graph paper will be supplied on request.
 - 5) Attach graph paper inside the answer book.

Q.1. Attempt **Any Two** of the following:- 20

- (a) What is meant by social science research? Explain the scope of social science research.
- (b) State the Basic assumptions of research.
- (c) Explain the following types of research.
 - I) Basic Research
 - II) Applied research

Q.2. Attempt **Any Two** of the following:- 20

- (a) Define the research problem and explain the sources of the research problem.
- (b) Explain the following steps in the research process.
 - I) Review of literature
 - II) Formulation of hypothesis
- (c) Define research design. Explain the Descriptive and Experimental research designs.

Q.3. Attempt **Any Two** of the following:- 20

- (a) What is meant by primary data? Write note on interview techniques.
- (b) Explain the advantages and limitations of the secondary data.
- (c) Explain different types of non-probability sampling methods.

Q.4. Attempt **Any Two** of the following:- 20

- (a) Draw less than Ogive curve graphically for the following data:

Income (000)	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
No. of workers	5	15	30	50	40	20

- (b) Calculate the mean and mode from the following data.

Marks (X)	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100
No. of students	10	20	30	50	40

- (c) Calculate the Quartile Deviation (QD) for the following data.

X	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70
F	4	6	10	12	22	18	8

Q.5 A Attempt **Any Two** of the following:- **20**

- (a) What are the major difficulties in social science research?
- (b) Explain the criteria of a good research problem.
- (c) Write different methods of Probability sampling.
- (d) Calculate the standard deviation for the following data.

Class	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
Frequency	5	10	15	25	20	15

OR

Q.5 B Choose the correct alternatives of the following **20**

- 1 Research means -----

A Scientific efforts to gain new knowledge.	B It is a critical study to search for new principles of data.
C Scientifically examine the old principles or data.	D All of the above
- 2 Basic research is also known as -----

A Quantitative Research	B Descriptive Research
C Pure Research	D Qualitative Research
- 3 ----- Research undertaken purely for the sake of knowledge without any immediate gain or use.

A Basic Research	B Descriptive Research
C Quantitative Research	D Qualitative Research
- 4 -----research undertaken to solve immediate or practical problems

A Fundamental Research	B Applied research
C Historical Research	D Descriptive research
- 5 Indian researchers are facing the problems of -----

A Lack of an experimental process	B Interference of external relations
C Economic problems	D All of the above
- 6 ----- is the first stage of the research process.

A Research design	B Data collection
C Formulation of hypothesis	D Formulation of a research problem
- 7 Before executing the decision, the process of determining of result is called -----

A Data collection	B Formulation of hypothesis
C Formulation of a research problem	D Research design
- 8 ----- is a type of clinical method to investigate the root causes of a problem.

A Descriptive research design	B Diagnostic research design
C Experimental research design	D None of the above
- 9 The statement of which truthfulness is to be observed or it is possible to observe that statement is called -----

A Research design	B Data Collection
C Hypothesis	D Research problem

- 10 ----- is the method of primary data collection.
- A Observation method
 - B Government records
 - C Individual documents
 - D Letters
- 11 -----is not the type of probability sampling.
- A Random sampling
 - B Stratified sampling
 - C Quota sampling
 - D Systematic sampling
- 12 In the case of symmetrical distributions-----
- A Mean > median
 - B Mean = Median = Mode
 - C Median > mode
 - D Mean > mode
- 13 -----is the basic sampling procedure where all units in the population have an equal chance of being included in the sample.
- A Random sampling
 - B Convenience sampling
 - C Purposive sampling
 - D Quota sampling
- 14 In ----- sampling procedure, the population is divided into groups.
- A Purposive sampling
 - B Stratified random sampling
 - C Convenience sampling
 - D Quota sampling
- 15 ----- is the sum of a set of numbers divided by the total number of values.
- A Mean
 - B Median
 - C Mode
 - D Range
- 16 An ogive is constructed based on -----
- A Average value
 - B Standard deviation
 - C Cumulative frequencies
 - D Quartile Deviation
- 17 The arithmetic mean of series 5,15,25,35,45,55 is ----
- A 20
 - B 30
 - C 25
 - D 35
- 18 ----- measures the extent to which the items vary from some central value.
- A Mean
 - B Median
 - C Mode
 - D Dispersion
- 19 The technical process of arranging data in groups or classes according to resemblances and similarities is called -----
- A Histogram
 - B analysis
 - C collection
 - D Classification
- 20 ----- is often said to be that value in a series that occurs most frequently or which has the greatest frequency.
- A Mean
 - B Median
 - C Mode
 - D Quartile deviation
-

(मराठी रुपांतर)

(वेळ: ३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना :- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 २) प्रत्येक प्रश्नाला २० गुण आहेत.
 ३) साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवागी आहे.
 ४) विनंतीवरून आलेखपत्र देण्यात येतील.
 ५) आलेखपत्र उत्तरपत्रिकेत बांधावे.

प्र.1. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. 20

- (अ) सामाजिक शास्त्र संशोधन म्हणजे काय ? सामाजिक शास्त्र संशोधनाची व्याप्ती स्पष्ट करा.
 (ब) संशोधनाची मुलभूत गृहीतके सांगा.
 (क) संशोधनाचे पुढील प्रकार स्पष्ट करा.
 I) मुलभूत संशोधन
 II) उपयोजित संशोधन

प्र.2. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. 20

- (अ) संशोधन समस्येचा अर्थ सांगून संशोधन समस्येचे स्रोत स्पष्ट करा.
 (ब) संशोधन प्रक्रियेतील पुढील पायऱ्या स्पष्ट करा.
 I) साहित्याचा आढावा
 II) गृहीतकृत्याची निर्मिती
 (क) संशोधन आराखड्याची व्याख्या देऊन वर्णनात्मक आराखडा आणि प्रयोगात्मक संशोधन आराखड्यांचे वर्णन करा.

प्र.3. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. 20

- (अ) प्राथमिक माहिती म्हणजे काय? प्राथमिक माहिती संकलनाची मुलाखत तंत्रावर टीप लिहा.
 (ब) दुय्यम माहितीचे फायदे आणि मर्यादा स्पष्ट करा.
 (क) गैर संभाव्यता पद्धतीचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्र.4. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. 20

- (अ) खालील माहितीवरून पेक्षा कमी संचयी वारंवारिता वक्र काढा. (Less than Ogive)

उत्पन्न (000)	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
कामगार संख्या.	5	15	30	50	40	20

- (ब) खालील माहितीवरून मध्य आणि बहुलक काढा.

गुण (x)	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100
विद्यार्थ्यांची संख्या	10	20	30	50	40

(क) खालील माहितीवरून चतुर्थक विचलन (Quartile Deviation) काढा.

X	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70
F	4	6	10	12	22	18	8

प्र.5(A) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

20

- (अ) सामाजिक शास्त्र संशोधनातील समस्या काय आहेत?
 (ब) चांगल्या संशोधन समस्येचे निकष स्पष्ट करा.
 (क) संभाव्यता नमुना निवड पध्दती स्पष्ट करा.
 (ड) खालील माहितीचे प्रमाण विचलन काढा.

वर्ग	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
वारंवारिता	5	10	15	25	20	15

किंवा

प्र.5(B) खालील पैकी योग्य पर्याय निवडा.

20

- 1 संशोधन म्हणजे -----
 A नवीन ज्ञान प्राप्त करण्यासाठी केले जाणारे वैज्ञानिक प्रयत्न
 B नवीन तत्वे अथवा तथ्ये शोधण्यासाठी केलेला चिकीत्सक अभ्यास
 C जुनी तत्वे अथवा तथ्ये परिक्षणासाठी केलेला पद्धतशीर अभ्यास
 D वरील सर्व
- 2 मूलभूत संशोधनाला ----- म्हणूनही ओळखले जाते.
 A संख्यात्मक संशोधन
 B वर्णनात्मक संशोधन
 C शुद्ध संशोधन
 D गुणात्मक संशोधन
- 3 ----- केवळ ज्ञानाच्या प्राप्ती साठी केले जाते.
 A मूलभूत संशोधन
 B वर्णनात्मक संशोधन
 C संख्यात्मक संशोधन
 D गुणात्मक संशोधन
- 4 व्यावहारिक समस्या सोडविण्याच्या दृष्टीने जे संशोधन होते त्यास ----- म्हणतात.
 A मूलभूत संशोधन
 B उपयोजित संशोधन
 C ऐतेहासिक संशोधन
 D वर्णनात्मक संशोधन
- 5 भारतीय संशोधकांना ----- समस्यांना सामोरे जावे लागते.
 A प्रयोग पध्दतीचा अभाव
 B बाह्य हितसंबंधाचा हस्तक्षेप
 C आर्थिक समस्या
 D वरीलपैकी सर्व
- 6 ----- संशोधन प्रक्रियेचा पहिली पायरी आहे.
 A संशोधन आराखडा
 B माहिती संकलन
 C गृहीतकृत्य मांडणी
 D संशोधन समस्या मांडणी

- 7 निर्णय क्रियान्वित करण्याची स्थिती येण्या पूर्वीच निर्णय निर्धारित करण्याच्या प्रक्रियेला ---
----- असे म्हणतात.
A माहिती संकलन B गृहीत कृत्य मांडणी
C संशोधन समस्या मांडणी D संशोधन आराखडा
- 8 ----- हि एक प्रकारची क्लिनिकल पद्धत आहे ज्यात समस्येच्या मूळ कारणांचा शोध घेतला जातो.
A वर्णनात्मक संशोधन आराखडा B निदानात्मक संशोधन आराखडा
C प्रयोगात्मक संशोधन आराखडा D कोणताही पर्याय नाही
- 9 ज्या विधानाची सत्यासत्यता पडताळून पाहावयाची आहे व पाहणे शक्य आहे त्या विधानास ----- म्हणतात.
A संशोधन आराखडा B माहिती संकलन
C गृहीतकृत्य D संशोधन समस्या
- 10 ----- हि प्राथमिक माहिती संकलन पद्धत आहे.
A निरीक्षण B सरकारी रेकॉर्ड
C वैयक्तिक कागदपत्रे. D पत्रे
- 11 ----- हा संभाव्यता नमुना निवडीचा प्रकार नाही.
A यादृचीक नमुना निवड B स्तरित नमुना निवड
C कोटा पद्धत D व्यवस्थाबद्ध पद्धत
- 12 सममितीय वितरणाच्या बाबतीत-----
A मध्य > मध्यगा B मध्य = मध्यगा = बहुलक
C मध्यगा > बहुलक D मध्य > बहुलक
- 13 ----- ही मूलभूत नमुना प्रक्रिया आहे जिथे समग्रातील सर्व घटकांना नमुन्यात समाविष्ट होण्याची समान संधी असते.
A यादृचीक नमुना निवड B सोयीस्कर नमुना निवड
C हेतूपूर्ण नमुना D कोटा नमुना पद्धत
- 14 ----- नमुना प्रक्रियेमध्ये समग्राची गटांमध्ये विभागणी केली जाते.
A हेतूपूर्ण नमुना B स्तरित नमुना निवड
C सोयीस्कर नमुना निवड D कोटा नमुना पद्धत
- 15 ----- म्हणजे संचाच्या एकूण घटक मूल्यांची बेरीज भागिले एकूण घटक संख्या.
A मध्य B मध्यगा
C बहुलक D विस्तार
- 16 ----- च्या आधारावर ऑगीव (Ogive) तयार केला जातो.
A सरासरी B प्रमाण विचलन
C संचित वारंवारीता D चतुर्थक विचलन
- 17 5,15,25,35,45,55 या संख्यांचा गणित मध्य -----
A 20 B 30
C 25 D 35

- 18 ----- मध्यवर्ती मूल्यापासून काही घटक मूल्य किती प्रमाणात बदलतात याचे मोजमाप करते.
- A मध्य B मध्यगा
C बहुलक D विचलन
- 19 साम्य आणि समानतेनुसार गट किंवा वर्गांमध्ये डेटाची मांडणी करण्याच्या तांत्रिक प्रक्रियेला ----- म्हणतात
- A आयतालेख B विश्लेषण
C संकलन D वर्गीकरण
- 20 मालिकेतील जे मूल्य सर्वात जास्त किंवा ज्याची वारंवारता सर्वात जास्त असते त्यास ---- म्हणतात.
- A मध्य B मध्यगा
C बहुलक D चतुर्थक विचलन
-

[Time: 3 Hours]

[Total Marks: 80]

Please check whether you have got the right question paper.

- N. B.** 1) All the questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

1. Solve **any two** questions of the following: 20
a) Discuss the Nature and Scope of Industrial Economics.
b) Give the various problems of Public Sector in India.
c) Explain the motives for Mreger and Acquisitions of firms.
2. Solve **any two** questions of the following: 20
a) Discuss the factors affecting of Industrial Location.
b) Explain the theory of Sergeant Florence of industrial location.
c) Explain the causes of regional imbalance and its solutions.
3. Solve **any two** questions of the following: 20
a) Explain the concept of Industrial Productivity. How is it measured?
b) Describe the causes of industrial sickness.
c) Explain the concept Rationalization and state its different Aspects.
4. Solve any two questions of the following: 20
a) Discuss on disinvestment policy in India.
b) Explain the resent trends in India's Industrial Growth.
c) Give the merits and demerits of MNC's.
-

मराठी भाषांतर

वेळ : ३ तास

एकूण गुण: ८०

सूचना:- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- औद्योगिक अर्थशास्त्राचे स्वरूप आणि व्याप्तीची चर्चा करा.
- भारतातील सार्वजनिक क्षेत्राच्या विविध समस्या सांगा.
- कंपन्याचे विलीनीकरण आणि अधिग्रहणाचे हेतू स्पष्ट करा.

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- औद्योगिक स्थानियीकरणावर परिणाम करणाऱ्या घटकांची चर्चा करा.
- सार्जंट फ्लॉरेन्स यांचा औद्योगिक स्थाननिश्चितीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.
- प्रादेशिक असमतोलाची कारणे आणि त्यावरील उपाय विशद करा.

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- औद्योगिक उत्पादकता ही संकल्पना स्पष्ट करा. ती कशी मोजतात?
- औद्योगिक आजारपणाच्या कारणांचे वर्णन करा.
- विवेकीकरणाची (तर्कशुद्धीकरण) संकल्पना स्पष्ट करा आणि त्याचे विविध पैलू सांगा.

४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- भारतातील निर्गुंतवणुक धोरणावर चर्चा करा.
- भारताच्या औद्योगिक वाढीतील अलीकडील कल स्पष्ट करा.
- बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे गुण दोष सांगा.

Time -2 ½ Hours.

Total Marks-80

N.B. (1) All questions are compulsory.

(2) Draw neat diagrams wherever necessary.

(3) Figures to the right indicate full marks.

- Q.1 Answer ANY TWO of the following: - 20
- A) What is international finance? Explain the scope of international finance.
 - B) Describe in brief the structure and components of Balance of Payment.
 - C) Explain the various reasons for failure of Bretton Woods System.
- Q.2 Answer ANY TWO of the following: - 20
- A) Distinguish between the fixed and flexible exchange rates.
 - B) How exchange rate determined under flexible exchange rate system?
 - C) Write about the types of flexible exchange rates: managed float and free float.
- Q.3 Answer ANY TWO of the following: - 20
- A) Distinguish between the retail and wholesale components of foreign exchange market.
 - B) Write an explanatory note on FEMA.
 - C) Describe the various concepts of exchange rate quotation, cross rate and percentage spread.
- Q.4 Answer ANY TWO of the following: - 20
- A) Explain the origin of Euro currency market as well as the reason for its growth.
 - B) Explain in brief the depository receipts of ADR, GDR and IDR.
 - C) Write an explanatory note on international bond market.

वेळ - 2 ½ तास.

एकूण गुण-80

सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

(२) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

(३) उजवीकडील आकडे पूर्ण गुण दर्शवतात.

1 खालीलपैकी कोणतेही दोहोंची उत्तरे लिहा 20

अ) आंतरराष्ट्रीय वित्त म्हणजे काय? आंतरराष्ट्रीय वित्त क्षेत्राची व्याप्ती स्पष्ट करा.

ब) व्यवहार शेष ची रचना आणि घटकांचे थोडक्यात वर्णन करा.

क) ब्रेटन वुड्स सिस्टीमच्या अपयशाची विविध कारणे स्पष्ट करा.

2 खालीलपैकी कोणतेही दोहोंची उत्तरे द्या 20

अ) स्थिर आणि लवचिक विनिमय दरांमध्ये फरक करा.

ब) लवचिक विनिमय दर प्रणाली अंतर्गत विनिमय दर कसा ठरवला जातो?

क) लवचिक विनिमय दरांच्या प्रकारांबद्दल लिहा: व्यवस्थापित फ्लोट आणि फ्री फ्लोट.

3 खालीलपैकी कोणतेही दोहोंची उत्तरे द्या 20

अ) परकीय चलन बाजारातील किरकोळ आणि घाऊक घटकांमधील फरक ओळखा.

ब) FEMA वर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.

क) विनिमय दर अवतरण, क्रॉस रेट आणि टक्केवारी प्रसाराच्या विविध संकल्पनांचे वर्णन करा.

4 खालीलपैकी कोणतेही दोहोंची उत्तरे द्या 20

अ) युरो चलन बाजाराची उत्पत्ती तसेच त्याच्या वाढीचे कारण स्पष्ट करा.

ब) ADR, GDR आणि IDR च्या डिपॉझिटरी पावत्या थोडक्यात स्पष्ट करा.

क) आंतरराष्ट्रीय रोखे बाजारावर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.

Time: 3 hours

Marks: 100

- N.B.** i) All questions are compulsory.
 ii) Each question carries 20 marks
 iii) The use of simple calculator is allowed.
 iv) Graph papers will be supplied on request.
 v) Attach the graph paper inside the answer book.

Q.1 Attempt any two of the following:

20

- A)** i) Find the equilibrium price and quantity for the following information:
 $Q_s = 3P$
 $Q_d = 40 - 2P$
- ii) Find the y-intercept for the following equation:
 $4X + 3Y = 24$
- B)** i) If Set A = {5,25,30,35,40} and Set B = {10,30,40,50} then find $(A \cup B)$ and $(A \cap B)$.
- ii) Draw the graph of $Y = 3X - 1$ by taking any hypothetical values of X.
- C)** Given $Y = C + I + G$, $C = C_o + bY$, $I = I_o$, and $G = G_o$, where $C_o = 165$, $b = 0.8$, $I_o = 80$, and $G = 5$. Find the equilibrium level of income and consumption.

Q.2 Attempt any two of the following:

20

- A)** Find derivative dy/dx
 i) $y = (3x + 2)(x^2 + 1)$
- ii) $y = \frac{2x-1}{\sqrt{x}}$
- B)** Find the output at which profit is maximised for the firm whose total revenue and total cost functions are as follows:
 $R = 260Q - 3Q^2$
 $C = 500 + 20Q$
 Also find Marginal Revenue and Marginal Cost function.
- C)** Find x and y which maximize utility (u). where, $u = 6x^2 + 12y^2$
 Subject to constraint $x + y = 90$
 (Use Langrange multiplier)

Q.3 Attempt any two of the following:

20

- A)** Determine the following integrals:
 i) $\int (12x^3 - 4x^2 + 3) dx$
- ii) $\int (x^4 + x^2 + x) dx$

- B) The demand curve for the commodity is $P = 25 - Q^2$ and the supply curve is $P = 2Q + 1$. Find the Producers surplus at the equilibrium. Assume pure competition in the market.
- C) If the marginal cost function is given by $MC = 4x^3 - 10x + 20$. Find total variable cost and average cost function. If the total cost function is 10 when $x=0$, find the total cost function.

Q.4 Attempt **any two** of the following: **20**

A) i) $A = \begin{bmatrix} 1 & -2 & 3 \\ -4 & 2 & 5 \end{bmatrix}$ and $B = \begin{bmatrix} 2 & 3 \\ 4 & 5 \\ -2 & 1 \end{bmatrix}$. **(07)**

Find AB and BA and show that $AB \neq BA$

ii) If $A = \begin{bmatrix} 5 & 4 \\ 3 & 2 \end{bmatrix}$ and $B = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 2 & 5 \end{bmatrix}$ find $A + B$. **(03)**

B) i) Solve the following equations using Cramer's Rule: **(05)**

$$6x + 5y = 49; \quad 3x + 4y = 32$$

ii) If $A = \begin{bmatrix} 4 & 3 \\ 2 & 6 \end{bmatrix}$, Find A^{-1} . **(05)**

C) For an input-output model with 2 industries, $A = \begin{bmatrix} 0.5 & 0.7 \\ 0.5 & 0.1 \end{bmatrix}$ is the technological matrix and $D = \begin{bmatrix} 300 \\ 600 \end{bmatrix}$ then find the total output.

Q. 5 Attempt any two of the following: **20**

A) i) Draw the graph of the following function **(05)**
 $y = 2 + 3x$

ii) Define Empty set and Universal set.

B) i) Find the first and second order partial derivatives for the following function **(05)**
 $z = 2x^4y^2 + x^2y$

ii) Find the price elasticity of demand at $P=30$ for the demand function **(05)**
 $Q = 2000 - P^2$.

C) The matrix $A = \begin{bmatrix} 4 & 1 & -5 \\ -2 & 3 & 1 \\ 3 & -1 & 4 \end{bmatrix}$, find A^{-1} .

D) i) The rate of net investment is given by $I(t) = 280t^{2/5}$, and the initial stock of capital at $t=0$ is 100. Determine the function for capital K .

ii) Find $\int_0^2 (2x + 4) dx$

OR

Q. 5 Multiple Choice Questions Choose the correct option

20

- 1) Equation of the line is $y = 10x + 4$, then slope of the line = _____
A) 10 B) -10 C) 4 D) -4
- 2) In the function $I = a + bY$, I is the _____
A) dependent variable B) constant
C) independent variable D) regression coefficient
- 3) Which of the following function is homogeneous of degree 1 (i.e. linear homogeneous)?
A) $12x + 3y$ B) $Q = 20K^\alpha L^{1-\alpha}$
C) $Q = K^2 + 2KL + L^2$ D) $U = f(x)^2 + f(y)^3$
- 4) The formula $P_0 x_0 - \int_0^{x_0} f(x) dx$ is used for to calculate _____
A) Definite integral B) consumer's surplus
C) Area under curve D) Producer's surplus
- 5) To find the relative maxima or minima for given function following method is used _____
A) derivative B) indefinite integral
C) definite integral D) Probability
- 6) _____ is measure of Inequality in the distribution of income.
A) derivative B) integration C) Pareto distribution D) Gini co-efficient
- 7) The matrix having only one column is classified as _____.
A) row vector B) column vector C) dimension vector D) direction vector
- 8) Which of the following technique is used for constrained optimization?
A) Input-Output B) Lagrange Multiplier
C) First order derivative D) Cramer's Rule
- 9) A matrix with 4 rows and 5 columns is of order _____
A) 4×5 B) 5×4 C) 4×4 D) 5×5
- 10) If $y = x^n$, find $\frac{dy}{dx}$
A) n B) nx C) 0 D) nx^{n-1}
- 11) If the Demand function is $D = 100 - 20P$ and price = 2, then demand = _____
A) 30 B) 60 C) 40 D) 50
- 12) If Set A = {Smokers in the City} and Set B = {Non Smokers in the City}, then set A and set B are _____
A) Overlapping B) Disjoint C) Singleton D) Empty
- 13) $y = -10x$ is the equation of _____
A) Straight line passing through origin B) Straight line with intercept
C) Logarithmic line D) Exponential line

- 14) Identify the upward sloping curve from the following functions.
A) $y = 12 - 8x$ B) $y = 5 - 5x$
C) $y = 12 + 5x$ D) $y = -6x$
- 15) Individual A receives an income of Rs 40,000. He paid income tax at a rate of 5 percent. What is his disposable income?
A) Rs. 500 B) Rs. 38,000
C) Rs. 51,000 D) Rs. 2000
- 16) Reversing the process of differentiation and finding the original function from the derivative is called _____
A) Integration B) Matrices C) Inversion D) Hypothesis
- 17) Addition and subtraction of two matrices A and B requires that the _____.
A) Matrices be of equal dimensions
B) Number of rows of matrix A should be more than number of columns of matrix B
C) Number of rows of matrix B should be more than number of columns of matrix A
D) Number of rows of matrix A should be equal to the number of columns of matrix B
- 18) $\begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$ matrix is called _____ matrix.
A) Row B) Column C) Identity D) Zero
- 19) If the second order derivative at point a is negative, that indicates the function is _____ at the point a.
A) Minimum B) Maximum C) Constant D) Infinite
- 20) The derivative of a e^x is _____.
A) x B) Zero C) $1/x$ D) e^x

Time: 3 hours

100 Marks

- N.B. i) All questions are compulsory.**
ii) Each question carries 20 marks
iii) The use of simple calculator is allowed.

Q.1 Attempt any two of the following: **20**

- a) (i) Find the derivative of the function $y = \frac{x-1}{x+1}$
 (ii) If $y = (2x^3 + 9)(x^2 + 3x)$, find $\frac{dy}{dx}$
- b) Consider a monopolist who faces a linear demand function $P = 100 - 2x$ and a linear total cost function $C = 50 - 2x$. Determine optimum level of output and profit.
- c) (i) Find the maxima or minima of the function $y = x^2 - 4x - 5$
 (ii) Find the elasticity of demand, when the demand function $q = \frac{20}{P+1}$ at $P = 3$.

Q.2 Attempt any two of the following: **20**

- a) If $A = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \\ 7 & 2 & 9 \end{bmatrix}$, find A^{-1}
- b) Solve simultaneous equations using Cramer's Rule:
 $16x - 3y + 10z = 8$
 $-4x + 18y + 14z = 12$
 $28x + 42y - 6z = 18$
- c) Solve the following LPP using Graphical method.
 Maximize $Z = 4x + y$
 subject to: -
 $x + y \leq 50$
 $3x + y \leq 90$
 $X \geq 0, y \geq 0$

Q.3 Attempt any two of the following: **20**

a) (i) Distinction between primary data and secondary data. **(04)**
 (ii) Calculate the median marks of students from the following distribution. **(06)**

Marks	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80
No. of students	7	10	10	20	20	15	8

b) Calculate Quartile deviation from the following data:

Class	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50
Frequency	4	15	28	16	7

- c) The following data refer to the dividend (%) paid by two companies A and B over the last 7 years. Calculate the co-efficient of variation and comment.

A	4	8	4	15	10	11	9
B	12	8	3	15	6	4	10

20

Q.4

Attempt any two

- a) Explain the following concepts with examples.
- Mutually exclusive
 - Exhaustive events
 - Sample space
- b) A committee of 4 persons is to be appointed from 3 officers of the production department, 4 officers of the purchase department, two of the sales department and 1 chartered accountant. Find the probability of forming the committee in the following manner.
- There must one from each category
 - It should have at least one from the purchase department.
 - The chartered accountant must be in committee.
- c) The marks obtained in a certain examination follow normal distribution with mean 45 and standard deviation 10. If 2000 students appeared at the examination, calculate the number of students scoring
- Less than 40 marks and
 - More than 60 marks

[Given $Z = 0$ to $Z = 0.5$ is 0.1915 $Z = 0$ to $Z = 1.5$ is 0.4332]

Q. 5

Attempt any two

20

- a) The demand x as a function of y is given by:
 $X = 40 + 0.8y$, find the income elasticity of demand when $y = 100$.
- b) Suppose input output model with 2 industries, $A = \begin{bmatrix} 0.4 & 0.1 \\ 0.7 & 0.6 \end{bmatrix}$ is a technology matrix and $D = \begin{bmatrix} 50 \\ 100 \end{bmatrix}$ is the final demand vector. Find the total output matrix.
- c) Distinction between absolute and relative measures of dispersion.
- d) Suppose A and B are equally strong table tennis players. Which of the following two events is more probable?
- A beats B exactly in 3 games out of 4
 - A beats B exactly in 5 games out of 8 ?

303

OR

Q. 5

Multiple Choice Questions Choose the correct option

(20)

- 1 The first order derivative of $5x+2 =$
- 5
 - 2
 - 4x
 - 0

- 2 The slope of the equation $Y = 10 - 0.2X$ is
- 0.2
 - 0.2
 - 10
 - X
- 3 The market demand curve for a perfectly competitive industry is $QD = 12 - 2P$. The market supply curve is $QS = 3 + P$. The market will be in equilibrium if:
- $P = 3$ and $Q = 6$
 - $P = 6$ and $Q = 3$
 - $P = 4$ and $Q = 4$
 - $P = 5$ and $Q = 2$
- 4 If $y = \log x$ then, $\frac{dy}{dx} =$
- $1/x$
 - 1
 - X
 - 0
 - 2
- 5 Given $AR = 20$ and $MR = 10$, then Price elasticity of demand is _____
- 2
 - 1
 - 3
 - 7
- 6 A feasible solution to an LP problem,
- need not satisfy all of the constraints, only some of them.
 - must satisfy all of the problem's constraints simultaneously.
 - must be a corner point of the feasible region.
 - must optimize the value of the objective function.
- 7 Which of the following statements is correct?
- Every LP problem has at least one optimal solution.
 - If an LP problem has two optimal solutions, then it has infinitely many solutions.
 - Every LP problem has a unique solution.
 - If a feasible region is unbounded then LP problem has no solution
- 8 $[2 \ 1 \ -9]$ the order of matrix is ____
- 3×1
 - 1×3
 - 1
 - 3
- 9 A matrix with 3 rows and 2 columns is of order
- 2×3
 - 3×2
 - 2×4
 - 4×2

- 10 If a matrix has a single column, it is called_____
- rectangular matrix
 - column matrix
 - Row matrix
 - scalar matrix
- 11 Which measure of central tendency includes the magnitude of scores?
- Mode
 - Median
 - Mean
 - Range
- 12 Find the range of the data set 23, 45, 87, 40, 50
- 28
 - 7
 - 27
 - 45
- 13 For comparison of data consistency between two data sets, the _____ measure is used.
- Mean Deviation
 - standard deviation
 - Coefficient of Variation
 - Range
- 14 The range represents _____.
- The lowest number
 - The highest number
 - The difference between the lowest and highest number
 - The middle number
- 15 We must arrange the data before calculating:
- Mean Deviation
 - range
 - Median
 - Standard deviation
- 16 What is the probability of an impossible event?
- 1
 - Insufficient data
 - Not defined
 - 0
- 17 Who provided the definition for probability?
- Archimedes
 - Einstein
 - Euclid
 - Simon Laplace
- 18 The _____ curve is symmetrical
- Binomial
 - Poisson
 - Laffer
 - Normal

- 19 Which of the following is a table with all possible values of a random variable and its corresponding probabilities?
- a) Probability Density Function
 - b) Probability Mass Function
 - c) Cumulative distribution function
 - d) Probability Distribution
- 20 If X is a random variable following binomial distribution, then its variance is calculated as = _____
- a) np
 - b) pq
 - c) nq
 - d) npq

[Time: 3 Hours]

[Total Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper

- N.B:**
1. All question are compulsory
 2. All questions have internal choice
 3. Figures to the right indicate full marks

1. Attempt **any two** of the following: - 20
 - a) Discuss the linkages between environment and the economy
 - b) Explain the Coase theorem with an example
 - c) Brief discuss on the declaration and agenda-21 of the Rio-Conference
2. Attempt **any two** of the following: - 20
 - a) Explain the various criteria of evaluating environmental policy
 - b) Explain the Pigouvian tax system of environment
 - c) Suggest effective policy measures for implementation of environmental policy
3. Attempt **any two** of the following: - 20
 - a) Explain the types of economic value of environment
 - b) Elaborate the market-based method of environmental valuation
 - c) Explain the merit and demerit of Travel cost method
4. Attempt **any two** of the following: - 20
 - a) State the various impact of trade on environment
 - b) Explain the causes of energy crises in India
 - c) Discuss the factors responsible for global warming
5. Write the short notes any two **OR** Attempt Multiple choice questions 20
 - a) Scope of environmental economics
 - b) Merit and demerit of tradable permit
 - c) Contingent valuation method
 - d) International environmental agreements

OR

Choose the right answer from the given options and rewrite the statement

- 1) The study of environmental economics was started from the decade
 - A) 1950
 - B) 1960
 - C) 1990
 - D) 2000
- 2) Which of the following is **NOT** the nature of environmental economics
 - A) Multi-Sciences
 - B) Microscopic
 - C) Dynamic
 - D) Narrow
- 3) Market failure existed when market could
 - A) Not the stock of resources
 - B) Not fixed the price of resources
 - C) Not efficiently distribute scares resources
 - D) Not allowed the entry
- 4) The nature of environmental problems are
 - A) Local
 - B) National
 - C) Global
 - D) All of the above
- 5) Environmental Kuznets curve support to
 - A) Low economic growth
 - B) high economic growth
 - C) Constant economic growth
 - D) None of these
- 6) The standard of environmental policy has useful for
 - A) Implementation of policy measures
 - B) Strictly follows the rules
 - C) Fixation of responsibilities
 - D) All of the above
- 7) The imposition of Pigouvian environmental tax will increase in
 - A) Marginal social benefits
 - B) Marginal private cost
 - C) Marginal social cost
 - D) Marginal Private benefit
- 8) Tradable environmental permits have fixed by
 - A) Government
 - B) Market
 - C) Producer
 - D) Customer
- 9) On stage the environmental policies has implemented
 - A) Local
 - B) National
 - C) Global
 - D) All of the above
- 10) of the following is **NOT** the feature of good environmental policy
 - A) Transparency
 - B) Economic capabilities
 - C) Inclusiveness
 - D) Inelasticity

- 11) Total value of the Environmental is =
- A) Economic value
 - B) Non- Economic value
 - C) Social value
 - D) Economic + Non-Economic value
- 12) The market-based method of environmental evaluation is depended upon approach
- A) Demand- Supply analysis
 - B) Cost-Benefit analysis
 - C) International trade analysis
 - D) National development policy
- 13) is / are the non-market-based method of environmental evaluation
- A) Travel cost method
 - B) Hedonic price method
 - C) Contingent valuation method
 - D) All of the above
- 14) Travel cost method is based on preferences
- A) Revealed
 - B) Contingent
 - C) Neutral
 - D) Social
- 15) environmental evaluation method is based upon the imaginary market concept
- A) Contingent valuation method
 - B) Hedonic Price method
 - C) Travel Cost Method
 - D) Commercial value method
- 16) The impact of trade on environment is ...
- A) Positive
 - B) Negative
 - C) Positive and Negative
 - D) Neutral
- 17) is **NOT** a trans-boundary environmental problem
- A) Global warming
 - B) Air pollution
 - C) Depletion in Ozone layer
 - D) Urbanization
- 18) Which of the following gas is **NOT** responsible for global warming?
- A) Carbon dioxide
 - B) chloro-fluoro carbons
 - C) Methane
 - D) Oxygen
- 19) Indian energy crises have arisen due to
- A) Oil deficiency
 - B) Coal deficiency
 - C) Electricity deficiency
 - D) All of the above
- 20) Earlier in India, the scale of urbanization has
- A) Increases
 - B) Decreases
 - C) Constant
 - D) Unstable

(मराठी रूपांतर)

[वेळ : ३ तास]

[एकूण गुण: १००]

- सुचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहे
२. सर्व प्रश्नांना अंतर्गत पर्याय आहेत
३. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात
४. मुळ इंग्रजी प्रमाण मानावे

१. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा:-

२०

- अ) पर्यावरण आणि अर्थव्यवस्था यांच्यातील परस्परसंबंध स्पष्ट करा
ब) कोस यांचे प्रमेय उदाहरणासह स्पष्ट करा
क) रिओ परीषदेचे घोषणापत्र व विषयपत्रिका (अर्जेडा) यावर थोडक्यात चर्चा करा

२. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा :-

२०

- अ) पर्यावरणीय धोरणांच्या मूल्यांकनाचे विविध निकष स्पष्ट करा
ब) पिगु यांची कर पद्धती थोडक्यात स्पष्ट करा
क) पर्यावरणीय धोरणांच्या प्रभावी अम्मलबजावणी संदर्भात उपाययोजना सुचवा

३. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा:-

२०

- अ) पर्यावरणाच्या आर्थिक मूल्याचे प्रकार स्पष्ट करा
ब) पर्यावरणीय मूल्य निर्धारनाची बाजाराधिष्ठीत पद्धत स्पष्ट करा
क) प्रवासखर्च पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा

४. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा:-

२०

- अ) व्यापाराचे पर्यावरणावरील विविध परिणाम सांगा
ब) भारतातील ऊर्जा संकटाची कारणे स्पष्ट करा
क) जागतिक तापमान वाढीस जबाबदार असणाऱ्या घटकांवर चर्चा करा

५. थोडक्यात टिपा लिहा किंवा बहुपर्यायी प्रश्न सोडवा

२०

- अ) पर्यावरणीय अर्थशास्त्राची व्याप्ती
ब) व्यापारी परवान्यांचे गुण-दोष
क) आकस्मिक मूल्यांकन पद्धत
ड) आंतरराष्ट्रीय पर्यावरणविषयक करारा

[Time2: 30 Hrs]

Total Marks: 80

		Marks
N.B.	1 All questions are compulsory.	
	2 Each question carries equal (20) marks	
	3 Draw neat diagrams wherever necessary	
Q.1	Answer any two of the following:	20
	A Discuss the administrative divisions in Maharashtra.	
	B Analyse the features of the economy of Maharashtra.	
	C Write a note on Sanyukt Maharashtra Movement.	
Q.2	Answer any two of the following:	20
	A Explain the demographic features of Maharashtra.	
	B Write a note on Employment Guarantee Scheme in Maharashtra.	
	C Define Migration. Explain the causes of Migration in Maharashtra.	
Q.3	Answer any two of the following:	20
	A Explain the significance of agriculture in the economy of Maharashtra.	
	B Comment on the status of irrigation in Maharashtra.	
	C Briefly explain the Agricultural Policy in Maharashtra.	
Q.4	Answer any two of the following:	20
	A Explain the major manufacturing industries in Maharashtra.	
	B Explain the Industrial Policy of Maharashtra 2019.	
	C Discuss the role of service sector in the economy of Maharashtra.	

वेळ: 2.30 तास

(एकूण गुण: 80)

- NB. १- सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२- प्रत्येक प्रश्नाला 20 गुण असतात.
३- आवश्यक तेथे व्यवस्थित आकृती काढा.
- गुण
- Q.1 खालीलपैकी कोणत्याही दोनचे उत्तर द्या. 20
A महाराष्ट्रातील प्रशासकीय विभागांची चर्चा करा.
B महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेच्या वैशिष्ट्यांचे विश्लेषण करा.
C संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीवर टीप लिहा.
- Q.2 खालीलपैकी कोणत्याही दोनचे उत्तर द्या. 20
A महाराष्ट्राच्या लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
B महाराष्ट्रातील रोजगार हमी योजनेची नोंद लिहा.
C स्थलांतराची व्याख्या करा. महाराष्ट्रातील स्थलांतराची कारणे स्पष्ट करा.
- Q.3 खालीलपैकी कोणत्याही दोनचे उत्तर द्या. 20
A महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेतील शेतीचे महत्त्व स्पष्ट करा.
B महाराष्ट्रातील सिंचनाच्या स्थितीवर भाष्य करा.
C महाराष्ट्रातील कृषी धोरण थोडक्यात स्पष्ट करा.
- Q.4 खालीलपैकी कोणत्याही दोनचे उत्तर द्या. 20
A महाराष्ट्रातील प्रमुख उत्पादन उद्योग स्पष्ट करा.
B महाराष्ट्राचे औद्योगिक धोरण 2019 स्पष्ट करा.
C महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेतील सेवा क्षेत्राच्या भूमिकेची चर्चा करा.

Time : 2 Hrs. & 30 Mins.

Marks: 80

Note : 1. Ensure that you have received the correct question paper.

2. All questions are compulsory.

3. All questions carry equal marks.

Q. 1) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Explain the components of the Indian financial system.
- B) Describe the relationship between the financial system and economic development.
- C) Discuss the evolution of the Indian financial system.

Q. 2) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Discuss the concepts of Mudra Bank in detail.
- B) Describe the various methods of management of non-performing assets of commercial banks.
- C) Write a note on Basel III.

Q. 3) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Give an overview of the development of non-banking financial institutions in India.
- B) Describe the regulations of non-banking financial institutions of India.
- C) Write a note on the Provident fund.

Q. 4) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Explain the concept of Cryptocurrency in detail.
- B) Explain equity as a traditional financial instrument.
- C) Write a note on Floating rate bonds and Zero interest bonds.

मराठी रूपांतर

वेळ: दोन तास तीस मिनिटे

एकूण गुण: ८०

सूचना

१. आपणास योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे याची खात्री करून घ्या.
२. सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.
३. प्रत्येक प्रश्नाला समान गुण आहेत.

प्र. १) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. (२०)

१. भारतीय वित्तीय व्यवस्थेचे घटक स्पष्ट करा.
२. वित्तीय व्यवस्था आणि आर्थिक विकास यातील संबंधाचे वर्णन करा.
३. भारतीय वित्तीय व्यवस्थेच्या उत्क्रांतीची चर्चा करा.

प्र. २) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. (२०)

१. मुद्रा बँक या संकल्पनेची चर्चा करा.
२. व्यावसायिक बँकांच्या अनुत्पादक मालमत्तेच्या नियोजनांच्या विविध पद्धतींचे वर्णन करा.
३. टीप लिहा - बेसल III

प्र. ३) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. (२०)

१. भारतीय बँकेतर वित्तीय संस्थांच्या विकासाचा आढावा घ्या.
२. भारतीय बँकेतर वित्तीय संस्थांच्या नियमकांचे वर्णन करा.
३. टीप लिहा - भविष्य निर्वाह निधी

प्र. ४) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. (२०)

१. आभासी चलन (क्रिप्टोकॉरॅसी) या संकल्पनेचे तपशील द्या.
२. पारंपारिक वित्तीय साधन 'समभाग' स्पष्ट करा.
३. टीप लिहा - तरत्या दराचे हमीपत्रे (फ्लोटिंग रेट बॉन्ड्स) आणि शून्य व्याजदर हमीपत्रे (झिरो इंटरेस्ट बॉन्ड्स)

(03 Hours)

Total Marks: 100

- N.B: (1) Attempt all five questions.
 (2) All questions carry equal marks.

Prescribed Texts:

- (1) Important concepts and terms in the Elizabethan and Jacobean periods.
 (2) William Shakespeare : *Hamlet*

OR

William Shakespeare: *Comedy of Errors*.

- (3) Selected verse from the Elizabethan and Jacobean periods.

- Q.1** a) What are the features of the Metaphysical poetry? Explain with examples. **20**

OR

- b) Discuss the characteristics of Jacobean Drama with reference to the playwrights of the Age.

OR

- c) Write short notes on any two of the following.
 i) Epic poetry
 ii) Humanism
 iii) Revenge Tragedy
 iv) Reformation

- Q.2** a) Explain in detail how Hamlet's revenge of his father has been delayed due to his procrastination. **20**

OR

- b) What are the themes reflected in the play *Hamlet* by William Shakespeare?

OR

- Q.2** a) How is the theme of Marriage portrayed in *The Comedy of Manners* by William Shakespeare?

OR

- b) Discuss whether *Comedy of Errors* by William Shakespeare is a comedy or farce.

- Q.3.** a) Discuss William Shakespeare's concept of love with reference to his sonnets "The marriage of true minds" and "My love doth swear the truth". **20**

OR

- b) How are the metaphysical elements reflected in John Donne's *Valediction Forbidding Mourning* and *Death be not Proud*?

Q.4. a) Write short notes on **any two** of the following. **20**

- i) Theme of madness in *Hamlet*
- ii) The play within the play in Shakespeare's *Hamlet*
- iii) Polonius
- iv) Ghost in *Hamlet*

OR

b) Write short notes on **any two** of the following.

- i) Comic Violence in *The Comedy of Errors*
- ii) Role of fate in *The Comedy of Errors*
- iii) The role of magic in the play
- iv) Supernatural elements in *The Comedy of Errors*

Q.5. Write short notes on **any two** of the following. **20**

- i) Theme of religion in Herbert's *The Pulley*
- ii) Critical appreciation of '*November Eclogue*'
- iii) Idea of Soul Marvel's poem *On a Drop of Dew*
- iv) Personification in Sir Philip Sidney's "Come Sleep, O Sleep"

Time: 3hours

Marks: 100

N.B. i) Attempt all five questions.

ii) All questions carry equal marks.

iii) Answers should be relevant to the questions attempted.

Q.1 Write Short Notes on **any two** of the following:

20

i) Functions of Literary Criticism

ii) Catharsis

iii) Theory of Imitation

iv) Affective Fallacy

Q.2 a) Prof. S. N. Dasgupta's "The Theory of Rasa" explains the Indian aesthetic sense.

Discuss.

20

OR

b) Critically analyse Prof. S. K. De's "Kuntaka's Theory of Poetry: Vakrokti".

Q.3 a) William Wordsworth's "Preface to Lyrical Ballads" makes comment on creative process of poetry and human life. Discuss.

20

OR

b) Critically evaluate Charles Lamb's "On the Tragedies of Shakespeare".

Q.4 a) 'A biographical literary approach is required to understand the depth and gravity of literary text'. Discuss.

20

OR

b) 'The Marxist literary approach helps to understand the social framework of a literary text'. Comment.

Q 5 Apply Feminist Approach to the given extract by using following points: 20

- 1) What Feminist Critics do
- 2) Summary/Description of the extract
- 3) Brief analysis of the extract
- 4) Themes of the extract

Today's woman is a highly self-directed person, alive to the sense of her dignity and the importance of her functions in the private, domestic, and the public domain of the world. Women are rational in approach, careful in handling situations and want to do things as best as possible. The Fourth World Conference of Women held in Beijing in September 1995 emphasised that no enduring solution to society's most threatening social, economic and political problems could be found without the participation and empowerment of women. The 1995 World Summit for Social Development also emphasised the pivotal role of women in eradicating poverty and mending the social fabric.

Education is the main instrument to eliminate prevailing inequality and accelerate the process of economic and political change in the status of women. The role of women in society is very important. Women's education is the key to a better life in the future. A recent World Bank study says that educating girls is not charity, it is good economics and if developing nations are to eradicate poverty, they must educate girls. The report says that the economic and social returns on investment in education of girls considerably affect the human development index of the nation.

Society would progress only if the status of women is respected and the presence of an educated woman in the family would ensure the education of the family itself. It is the need of the hour to understand the role of women in the comprehensive development of society. Even in the 21st century, our society discriminates against women and creates obstacles to societal progress.

Duration: 3 Hours

Maximum Marks: 80

N.B.: 1. Attempt all questions.

2. Figures to the right indicate maximum marks.

3. Mark all the labels in INK for Qs 1, 2 and 3.

4. Use either bracketing or tree diagram for grammar questions.

5. Stick to the word limit while answering Q. No. 4.

Q. 1. Identify the phrases and give form and function labels to all the elements in the phrases. (20)

- i) all students of the college
- ii) in the National Service Scheme
- iii) London, the capital of England
- iv) a very important topic for examination
- v) very beautiful indeed
- vi) Meena's paintings in the exhibition
- vii) more precious than she imagined
- viii) the memorable incident that happened in my life

Q. 2. A) Identify the verb phrases in the following sentences and mark the various aspects (Modality, Perfective, Progressive, Passive). (06)

- i) The poem was being written by my father.
- ii) She has been learning English since last year.
- iii) Will you come with me?

B) Attempt a morphological analysis of the following words by showing the affix/es and the type of affix/es taken. (14)

- i) hopefully
- ii) unexpectedly
- iii) universality
- iv) co-operation

Q. 3. A) Identify the intonation in the following sentences and mark stress in them. (10)

- i) Rajesh likes to watch movies.
- ii) Where do you live, Meena?
- iii) Did you like this dress?
- iv) Open your books.

Q. 3. B) Transcribe the following lines using phonetic symbols for vowels and Consonants. (10)

There once was a child in Spain.
Who loved to play in the rain.
One day he tripped
And broke his hip.
Now he is in serious pain.

Q. 4. Write a newspaper report of about 200-250 words with a headline, lead and body using the information given below. You may add other relevant matter using your imagination. (20)

- Heavy rain and lightning
- People working in the farm seriously injured
- Admitted to ICU, in critical condition
- A tree fell on a car
- Trains cancelled or running late
- Announcement of holidays for schools and colleges
- Predictions for more rain

Time: 3hours

Marks: 100

Please check that you have received the correct question paper.

Note: i) Attempt all five questions.

ii) Answers should be relevant to the questions.

iii) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Write short notes on **any two** of the following: **20**

i. Simile

ii. Symbol

iii. Paradox

iv. Myth

Q.2 a) Explain the theory of imitation and discuss the Plato-Aristotle debate **20**

OR

b) Elucidate literature as an expression of writer's personality.

Q.3 a) Criticism broadens the reader's understanding and appreciation of literature. Explain with reference to the nature of criticism. **20**

OR

b) Comment on the various functions of the literary criticism.

Q4 a) Write short notes on **any two** of the following: **20**

i) Literature and the writer's personality

ii) Aesthetic function of literature

iii) Role of imagination in literature

iv) Role of an ideal critic in evaluating a literary text

Q5. Scan the following extracts from poetry. Mention the base meter and the rhyme scheme. Comment on the modulations and metrical peculiarities, if any. (20)

a) Put forth thy leaf, thou lofty plane,
East wind and frost are safely gone;
With zephyr mild and balmy rain
The summer comes serenely on;
Earth, air, and sun and skies combine
To promise all that's kind and fair:
 But thou, O human heart of mine,
Be still, contain thyself, and bear.

b) Little Lamb who made thee
Dost thou know who made thee
Gave thee life and bid thee feed.
By the stream and o'er the mead;
Gave thee clothing of delight,
Softest clothing wooly bright;
Gave thee such a tender voice,
Making all the vales rejoice.

(3 Hours)

Total Marks: 100

- NB.**
1. Attempt all Five questions.
 2. All questions carry equal marks.
 3. Answers should be relevant to the questions attempted.

Q.1. A. Explore the evolution of English Studies in India. **20**

OR

B. Comment on the impact of Mahatma Gandhi and his principles on Indian English Novel.

OR

C. Write short notes on ANY TWO of the following.

- i. Depiction of horror, ethos and pathos of partition in the Partition Novels
- ii. Postcolonial Novelists
- iii. Themes of Dalit Novelists
- iv. Indian Diaspora

Q.2. A. Discuss the theme of love and partition in Khushwant Singh's *Train to Pakistan*. **20**

OR

B. Critically analyze the character of Juggut Singh in Khushwant Singh's *Train to Pakistan*.

OR

C. How does Kiran Desai's *The Inheritance of Loss* portray the impact of colonialism on the characters and their identities?

OR

D. Sketch the character of Biju and his experiences as an immigrant in the United States in Kiran Desai's *The Inheritance of Loss*.

Q.3. A. Critically evaluate and comment on the patriarchal society in Tagore's *The Wife's Letter*. **20**

OR

B. Discuss the theme of story-telling in Mulk Raj Anand's *The Liar*.

Q.4. A. Write short notes on ANY TWO of the following: 20

- i. Mano Majra in *Train to Pakistan*
- ii. Iqbal Singh
- iii. Love story of Juggut Singh and Nooran
- iv. Historical context of *Train to Pakistan*

OR

B. Write short notes on ANY TWO of the following: 20

- i. The Setting of the novel *The Inheritance of Loss*
- ii. Gyan and Sai's romantic relationship
- iii. Theme of Social and Economic Inequality
- iv. The Judge

Q.5. Write short notes on ANY TWO of the following: 20

- i. The Municipal Chairman in *The Lawley Road*
- ii. Plight of the depressed class in *The Poisoned Bread*
- iii. Mr. Kapasi as the interpreter in *Interpreter of Maladies*
- iv. Character of Deepak in Divakaruni's *Doors*

[Time: 2 ½ hours]

[Marks: 80]

Note: i. Answer all questions.

ii. All questions carry equal marks.

Q.1. a. Trace the evolution of cultural studies as a field of academic inquiry.

OR

b. Elaborate on the methodologies of the Birmingham School in cultural studies.

Q.2. a. Critically comment on how control over meaning implies control over individual and group identities.

OR

b. Barthes' agenda is to interrogate the 'falsely obvious.' Substantiate with concrete examples.

Q.3.a. Analyze the impact of audience negotiation in the contemporary world of digital media.

OR

b. Trace the evolution of the representations of disability in film in recent years eliciting ways in which these representations both reflect and shape societal attitudes towards disability.

Q. 4 Critically comment on any two:

i. Influence of the canon on societal values

ii. Sign-Signifier- signified

iii. Langue and parole

iv. Models of encoding and decoding
